

esse negotii. Verumtamen haud absurde conjici possit annum eidem assignandam superiorem trecentesimo octogesimo septimo quo Flacillæ Theodosii Magni uxoris statuas in populari seditione dejecerunt Antiochenses. Cum enim sanctus Doctor de principum agit imaginibus, ita loquitur (lib. iv, cap. 8, num. 24) : *Vides quemadmodum in civitatibus bonorum principum imagines perseverent, deleantur imagines tyrannorum.* Quis autem putet post illum eventum summæ prudentiæ Antistitem, et apud quem maximo erat in pretio Theodosius, hujusmodi verbis quæ acerbissimum tanti principis vulnus non sine contumelia retricassent, uti voluisse ? Præterea quæ hic (lib. II, cap. 6, num. 24) de Psalmis memorantur, ea locum videntur præbere conjiciendi Ambrosium eosdem sermones habuisse ante annum 385 aut, 386, quo tempore populi cantum instituit in Ecclesia. Nihil itaque prohibuerit quominus commentationem hanc circiter annum 383 factam dicamus, sanctumque nostrum de statu mentionem habuisse occasione imaginum Gratiani imperatoris, quas, eo extincto, populus cui juvenis ille princeps tam justum sui reliquerat desiderium, conservavit.

SANCTI AMBROSII

MEDIOLANENSIS EPISCOPI

DE

INTERPELLATIONE JOB ET DAVID

LIBRI QUATUOR (69).

LIBER PRIMUS

DE INTERPELLATIONE JOB ET DE HOMINIS INFIRMITATE.

622-5 CAPUT PRIMUM

Multas in hac vita perturbationes esse, nullas consolationes, sed his illas longe superari ; quod sanctorum inductione comprobatur : David ac Jobum pro nostris infirmitatibus interpellasse, unde hujus operis argumentum.

1. Multas nobis perturbationes in hac vita esse subeundas Scriptura divina frequentibus demonstrat locis, multasque suppetere consolationes, quibus animus capax vigoris et recti conscius absorbere debeat quæ præsentium incommodorum sunt, spectare ea quæ habeant perpetem jucunditatem. Præponderant enim consolationes perturbationibus, quia et præsentium sedationem afferunt, et spem futurorum. Unde et apostolus Paulus, « Indignæ sunt, inquit, passionis hujus temporis ad superventuram gloriam (Rom. viii, 18). » Indignæ utique ad consolationis comparationem, non ad fructum redemptionis.

2. Quæ est enim tam præclara cujusquam vita in terris, ut adæquare illam cœlestem gloriam possit ? Quid sublimius Paulo, qui tantum pericu-

lorum subiit, tantum dolorum atque infirmitatum absorbit ? In iis quas Christi nomine subiit passionibus quotidie, ut ipse dicit, moriebatur (I Cor. xv, 31), et nihil indignum perpeti se in hoc tempore pro tantæ gloriæ spe atque exspectatione censebat. Elias famem, insidias, mortisque terrores, laborum acerba toleravit : et solus ille igneis curribus, equis igneis de cœlo deductus 626 ad terras, (70), et de terris reductus ad cœlum, omne meritum hujus militiæ abscondit, atque ultra humana omnia gratiam pii ascensoris evexit. Nam de Petro quid loquar, qui crucem suam futura remuneratione indignam arbitratus, inverso suspendi poposcit vestigio, ut aliquid passioni suæ adderet, cujus acerbare ipse sibi supplicia non timeret (71) ?

3. Unde non immerito sanctus David ad illam gloriam, cum in cætero opere, tum maxime in quadragesimo primo Psalmo se festinare testatur, dicens : « Quando veniam et apparebo ante faciem Dei (Psal. xl, 3) ? » In quo Psalmo et perturbationes humanæ fragilitatis, et consolationes a Do-

sium spectasse ad Eliæ reditum illum, quo in Dominica transfiguratione apparuit,

(71) Hujus historiæ meminit Hieronymus in Catal. et Hegesippus a quo eam Ambrosius mutuatus videtur : qua de re a nobis dicetur alio loco.

(69) Scripti forte circ. an. 383.

(70) Ita edit. Era. cum mss. Thuan, Laud., Torn. et Vict., aliæ vero edit. ac mss., *deductis ad terras... reductis vel reductis ad cælum.* Sed putamus nostram lectionem præstare, atque Ambro-

mino evidenter expressit. In quo etiam interpellat A pro nobis Deum, quod oblitus operis sui, oblitus collatæ in hominem liberalitatis et gratiæ, quem tuendum atque ornandum susceperat, dereliquerit, et infirmum ac naufragum diversis infirmitatibus rejecerit atterendum. Quod idem ante ipsum fecerat sanctus Job : sed iste moralius, ille vehementius. Utriusque igitur interpellationes considerare cordi est, quod in his vitæ humanæ forma exprimitur, causa agitur, prærogativa formatur. Suo igitur ordine spectandæ nobis sunt.

CAPUT II.

Quomodo beatus Job, amissis omnibus præter uxorem, tanquam bonus athleta perturbationibus non cesserit, nec certare recusaverit.

4. Amissis itaque liberis Job atque omnibus suis præter uxorem, quæ ei sola ad tentationem fuerat B reservata, perfusus etiam (72) ulcere **627** gravi, cum videret amicos suos non ad consolandum venisse, sed ad exaggerandum et acerbandum dolorem, advertit a Domino datam in se adversario tentandi sui potestatem. Et quamvis sagittas Domini in corpore suo sentiret esse, quibus compungi se diceret, tamen quasi bonus athleta, qui dolori non cederet, nec dura certaminis recusaret, addidit : « Incipiens Dominus vulneret, in fine autem non me perimat (73)..... Quæ enim mea virtus, qui sustineo : aut quod meum tempus, ut sufferat anima mea ? Numquid fortitudo lapidum, fortitudo mea : aut carnes meæ sunt ærææ : aut non in ipso confidebam ? Adjutorium autem a me recessit : visitatio autem ejus despexit me (Job. vi, C 9-13).

5. « Nonne tentamentum est vita hominis in terra, et sicut mercenarii quotidiani vita ejus, aut sicut famulus timens dominum suum, qui se sub umbra obtegit, aut sicut mercenarius expectans mercedem suam, sic et ego menses expectavi vacuos, noctes autem dolorum datæ sunt mihi, Si quiescam, dico : Quando dies ? Si surgam, iterum : Quando vesper ? Plenus sum doloribus a vespera usque ad mane. Fermentatur mihi corpus in putredine vermium : liquefacio autem glebas terræ, saniem radens ulcerum. Vita autem mea levior est fabula (74). in spe vacua perit.... Dicam, consolabitur me lectulus meus.... Terres me in somniis, et in visionibus me percellis (Job. vii, 4-14). »

CAPUT III.

De misera conditione hominis, qui quotidie sub formidine est : quamque stulte cogitet peccata sua Dei cognitionem fallere posse : item quam mise-

(72) Edit. mss. duo, *perfossus etiam* ; alii, *perfusus etiam*.

(73) Voci, *perimat*, subjungunt quædam Paris. edit., *Sit mea civitas sepulcrum, in qua super muros sallabam, in ea non abstineam : non enim fefelli verba sancti Dei mei*.

(74) Rom. edit. cum cod. Thuan et Laud., *levior est fabula*. LXX interpr., *ελαφρότερος λαλιᾶς*, Et hanc lectionem etiam confirmant quæ infra de fabula et fatui narratione legere est ; ea enim

rum in lectulo nobis ad quietem dato sollicitudine agitari, atque ex eodem vacuos ac nudos exurgere, quæ vitæ istius imago est.

6. Quam misera hominis conditio, quæ quasi mercenaria aliis laborat, sibi indiget, et nisi aliena misericordia sustentare se nequit ! Quotidie sub formidine, sub timore gravem tolerans servitutum, et ne deprehendatur a Domino, erratica atque fugitiva sub umbra quadam sæculi hujus putat se posse delitescere. Considera illum de quo ait in Ecclesiastico Sirach : « Omnis homo transgrediens in lecto suo, contemnens et dicens in anima sua : Quis me videt ? Tenebræ circumdant me et parietes, quem vereor (Eccli. xxiii, 25, 26) ? » Nonne tibi videtur iste vere esse mercenarius qui sua prodiderit (75), ut ille adolescens in Evangelio (Luc. xv, 13 et seq.), qui legitur accepisse a patre substantiæ portionem, et egens atque inops, quo famem levaret, pascere greges cœpit alienos, ut mercede sumptum exerceat suum ? Sed ille tamen aliquando conversus est, quia revertit ad patrem, et peccata sua non repressit, sed prodidit. Hic autem qui se existimat ab eo qui omnia videt, non videri, et tenebris putat commissa sua posse celari, umbram præterdit : sed frustra latere se credit, cum oculus Domini, lucidior sole, occulta omnia deprehendat, **628** tenebrosa illuminet, et intimi cordis penetret conscientiam, atque in alta et profunda descendat. Vanus ergo qui putat tenebris esse se tutum, cum lucem vitare non possit, quæ lucet in tenebris, et tenebræ eam non comprehendunt. Quasi fugitivus itaque et malus mercenarius deprehenditur, et antequam se occultet, agnoscitur ; quia Domino, omnia antequam quærat, cognita sunt (76), non solum quæ facta, sed etiam quæ futura sunt.

7. Perit igitur in vacua spe qui putat quod suum crimen abscondat : fabula est istud, non veritas. Denique fabula peccantium otiosa, non habens fructum, sed gemitum. Narratio enim fatui sarcina in via. Quid enim aliud est peccatum, nisi sarcina quæ hujus sæculi onerat viatorem gravi depressum fasce delicti, qui si nollet oneri subjacere, debuit audire dicentem : « Venite ad me omnes qui laboratis et onerati estis, et ego vos reficiam (Matth. xi, 28) ? »

8. Quid autem ærumnosius, cum ipse lectus ad communem quietem datus grave vulnus infligat ? Tunc enim solemus quæ fecimus recordari, et factorum suorum stimulis compungitur interior conscientia. Unde Scriptura ait his : « Quæ dicitis in cordibus vestris, et in cubilibus vestris compungi-

huc proculdubio referuntur. Attamen aliæ edit. atque mss. constanter legunt, *levior est favilla*. Paris. quædam edit. post voces *lectulus meus*, addit *referam autem ad me ipsum private sermonem strati mei* : quæ verba in aliis edit. et cunctis mss. omittuntur.

(75) Mss. aliquot, *iste vir esse mercenarius qui sua prodiderit*.

(76) Sic omnes mss. ac vet. edit., Rom. ver., *omnia antequam erant, cognita sunt*.

nimi (*Psal.* iv, 5)? » Remedium quidem dedit, sed tamen conscientiam vulneravit. Sed esto ut aliquando fessis somnus obrepat, terremur insomniis, exagitamur visionibus, ut non jam requies, sed pœna sit. Ita enim abeunt divitiæ sæculi, veluti somnium exurgentis. Surrexit aliquis ex istius corporis somno, et nihil possedit, idque ipsum quod se credebat habere, amisit.

9. Constituite mihi nunc divitem illum, qui quotidiana lucra et quæstus varios congererat, et exagitabatur cupiditatibus suis, subito resipiscentem, considerantemque secum, quia non cum morietur, accipiet omnia, neque simul descendet cum eo gloria domus ejus, et quod ea quæ possidet, in hac vita habeant aliquid voluptatis, non etiam in futurum, aperientem oculos ad cœlestia (77. Nonne tibi videtur sicut qui in somnis bibebat, bibisse ; et sicut qui in somnis epulabatur, epulatus : aperuisse autem oculos et cognovisse quod anima ejus inane speravit, et adhuc esuriant, atque sitiât, quia modum non habet avaritia, nec rapicendo expletur, sed incitatur eo egentior, quo plura quæsierit? Et hic ergo surrexit, et vanum est somnium.

CAPUT IV.

Quomodo amici Job ad consolandum eum venientes ejus dolorem acerbaverint : et quam magnifice idem senserit de divina potestate, ac redemptionis mysteria designaverit.

10. Sed iterum ipsum audiamus dicentem : « In veritate novi quod ita est; quomodo enim **629** erit justus, mortalis, etc. (*Job.* ix, 2). » Incumbant illi amici qui ad consolandum venerant, et quasi inimici amaris eum perurgebant sermonibus. Unum enim solatii genus est in ærumna et in amaritudine constitutis culpa vacare, ut ea quæ perpetiuntur adversa, non pro delicti pretio sustinere videantur. Hoc quoque sancto viro adimere gestiebant; ut videretur ipse suæ auctor ærumnæ, qui peccatis gravibus Domini contraxisset offensam, et pro impietatibus suis illa toleraret : describentes impiorum supplicia : ut qui vitia sererent, et mitterent sibi dolores, quod mandata perirent Dei (*Job.* iv, 8, 9), et spiritu vitæ ipsius interirent (78), qui insufflaret domos luteas inhabitantibus (*Ibid.* 19), et arescerent, cogitationes destitueret versutorum, os obstrueret injusti (*Job.* v, 13). Quæ vera quidem de Domini potestate, sed non convenientia **D** tanti viri meritis asserebant.

11. His ergo respondit : « In veritate novi quia ita est : quomodo enim justus mortalis apud Dominum? Si enim voluerit iudicio contendere cum eo; non audiet illum, ut non ad unum verbum ejus

(77) Edit. Am. cum mss. Vicl. et Torn., et cum ea quæ possidet in hac vita habeant aliquid voluptatis : non etiam in futurum aperiant oculos, etc. Aliæ edit. ac mss. ferme inter se conveniunt nisi in punctuatione et paucis voculis, quæ sensum haud multum diversum efficiunt.

(78) Rom. edit. et spiritu iræ ipsius interirent. Huic LXX suffragantur his verbis : ἀπὸ δὲ πνεύ-

A mille sermonibus contradicat. Sapiens est enim intellectu, et fortis, et magnus : quis tam durus, ut in conspectu ejus possit subsistere? Qui facit montes inveterascere, et nesciunt, et evertit eos iracundia. Qui commovet orbem terrarum a fundamentis, et columnæ ejus quatiuntur. Qui dicit soli, et non oritur, adversus autem sidera consignat. Qui extendit cœlum solus, et ambulat sicut in pavimento supra mare. Qui facit vergilias, et hesperum, et septentrionem, et austi ministerium : qui facit magna et investigabilia, gloriosaque et immensa, quorum non est numerus. Si præterierit me, non videbo : et si me prætergressus fuerit, nec sic sciam (*Job* ix, 2-11). Quanto vehementiore tuba iste increpuit de Domini potestate? Sed in ea justorum auxilium, non ruina est. Denique videtur exprimi potentia, sed magis redemptionis nostræ mysteria declarantur.

CAPUT V.

Deum fecisse montes inveterascere, id est, litteram Veteris Testamenti in spiritalem sensum convertisse : Judæos, quod illud ignoraverint, excusabiles non esse ob prodigia quæ Christi mortem sunt comitata, sed maxime ob solis defectionem quæ describitur. Tanguntur alia quædam Christi opera, et præcipue ambulatio in mari ; ubi de titubatione Petri, ac de conterendis navibus Tharsis, quibus corpora nostra designantur.

12. Qui sunt enim montes quos inveterascere facit, nisi Moyses, Aaron et Elias. Jesus Nave, Gedeon prophetæ, omnes libri Veteris Testamenti? Venit Dominus Jesus : Novum detulit Testamentum, et illud quod erat vetus, factum est novum. Innovatus (79) est Christianus, inveteravit littera. Evertit montes, et convertit. Evertit enim et subruit intellectum secundum litteram, et statuit intelligentiam spiritalem. Intellectus ergo ille Legis evanuit carnalis, et factus est spiritalis. Unde Apostolus ait : Scimus autem quia **630** Lex spiritalis est, ego autem carnalis sum (*Rom.* vii, 14). » Sed et ipse qui carnalis erat, factus est spiritalis, sicut ipse asseruit, dicens : « Puto enim et ego spiritum Dei habeo (*I Cor.* vi, 40). Hos ergo montes inveteravit Jesus, et Judæi nesciunt. Si enim cognovissent, nunquam Dominum majestatis crucifixissent : nunquam adhuc Jadaica deliramenta sequerentur. Ipsi sunt ergo qui nesciunt. Unde et in Evangelio dicit Dominus Jesus : « Dimitte illis, Pater, quia nesciunt quod faciunt (*Luc.* xxiii, 34). »

13. Sed non excusantur quia nesciunt, cum nescire nolint, quod debuerint cognoscere. Certe non illis invidemus, si Domini sequantur sententiam. Sententia enim superiora solet absolvere, non fu-

ματος ὀργῆς αὐτοῦ ἀφανισθήσονται. Neque etiam Vulgata refragatur Sed in lectione quæ mss. omnium et vet. edit. est, nihil mutamus. Infra autem ubi omnes edit. cum recentioribus mss., *Is ergo respondit*, cod. melioris notæ legunt, *His*, etc.

(79) Mss. Thuan., Dion. et Colb., *Et illud quod erat, vetus factum est. Innovatus*, etc. Quod etiam non incommode potest explicari.

tura. Sed nec ille immunis a scelere qui crucifixus auctorem salutis, et postea veniam non poposcit. Esto ut ante ignoraverit quem persequebatur; in cruce tamen positum debuit recognoscere universorum esse dominum elementorum, sub quo omnia elementa tremuerunt, cœlum obscuratum est, sol refugit, terra dissiluit, defunctorum sepulcra patuerunt, mortui viventium receperunt consortia. Unde et Centurio ait: « Vere Dei Filius erat iste (*Matth.* xxvii, 54). » Centurio agnoscit alienum, levita non recognoscit suum: gentilis veneratur, Hebræus abjurat. Non immerito ergo columnæ orbis terrarum motæ sunt, quando non crediderunt principes sacerdotum. Sed motæ sunt veteres, ut novæ confirmarentur, sicut ipse dignatus est dicere: « Ego confirmavi columnas ejus (*Psal.* lxxiv, 4). » Audi quas columnas confirmaverit. « Petrus et Jacobus et Joannes, qui videbantur columnæ esse, dexteram dederunt mihi et Barnabæ communionis (*Galat.* ii, 9). »

14. Quomodo ergo excusant se nescisse, quorum alii viderunt, alii cognoverunt solem non expleto diei curriculo, se recepisse; et rursus ante peractum spatium noctis egressum, noctem in die fecisse, in nocte diem. Utique intelligere debuerunt quia sol jussus se recepit, et jussus exivit. Prædixerat enim Dominus (*Matth.* xii, 40), quia tribus diebus futurus erat in corde terræ, et tribus noctibus: didicerat hoc sol, servabat præceptum. Dubitabat ergo, dicens: Quid facio? Orior, et dies est: occido, et nox est. Si cursum meum servavero, demorabor mundi salutem. Festinamus etiam ad redemptionem nostram: festinare etiam debeo ipse ad novam vitam; erit enim beneficio crucis qua renovantur universa, et sol novus, et cœlum novum. Festino ergo ut illum possim videre Solem justitiæ, illuminantem animas universorum. Sed quid faciam? Ipse vult post triduum fieri resurrectionem. Inveni quid faciam, ut et moras non faciam et numerum dierum custodiam. Non faciam integrum diem et integram noctem. Abbreviabo horas, ut tribus quidem diebus ac noctibus sit inter mortuos Dominus Jesus: citius tamen quam trium dierum et noctium intervalla patiuntur, resurgat a mortuis. Abbreviabo igitur horas ubi ascenderit crucem. A sexta hora statim fiat nox; ne videam Domini passionem, sed fugiam parricidalis persecutionis spectaculum. Occidam, et erit nox horarum trium: egrediar, et innovabo diem, ut sit horarum trium: percursus est primus dies: sequetur nox secunda spatio suo, sequetur similiter dies: incipiet nox tertia, resurget Dominus in nocte, et erit dies in lumine resurgentis: ut compleatur illud: « Et nox sicut dies illuminabitur (*Psal.* cxxxviii, 12). » Hic est dies ille magnus quem vidit Abraham, et gavisus est: de quo et David ait: « Hic est dies quem fecit Dominus, exsul-

temus et lætemur in eo (*Psal.* cxvii, 24) »; cui non ministerio laboris, sed fructu exultationis interero.

15. Ipse ergo Dominus diem ducit, et ante mundi consummationem videbitur lumen, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Ipse est Dominus, qui signat et numerat multitudinem stellarum: ipse est Dominus, qui cœlum solus extendit, qui ambulavit tanquam in pavimento super mare, quando Petrus vidit eum ambulantem, et dixit: « Domine, jube me venire ad te super aquas (*Matth.* xiv, 28). » Et jussit Dominus: sed ille titubavit; et nisi porrexisset ei Dominus dexteram, demersus fluctibus occidisset. Titubavit caro, salvavit dextera. Et ait illi: « Modicæ fidei, quare dubitasti (80) » (*Ibid.* 31)? » Fides ergo ambulavit in Apostolo, non caro. Denique fides titubavit, et caro sentire cœperat naufragium. Quod non improprie dictum est; quia caro navis est animæ, sicut scriptum est: « Qui descendunt mare in navibus (*Psal.* cvi, 23). » Et alibi: « Ibi dolores ut parturientis, in spiritu vehementi conteres naves Tharsis (*Psal.* xlvii, 8). » Animæ enim nostræ cum Verbum parturiunt, edunt dolores: quæ autem peperit, jam non meminit tristitiæ propter gaudium; quia natus est illi homo qui mundum redemit. *Naves Tharsis*, id est, intelligibiles quæ Salomoni aurum ferebant atque argentum, id est, corpora nostra, quæ habent thesaurum in vasis fictilibus, ut Apostolus dicit (*II Cor.* iv, 7): vel quod etiam hic partus dubio conteruntur, juxta quod dictum est: « Væ prægnantibus et nutrientibus (*Luc.* xxi, 23)! » Nam cum anima quatitur, caro fluctuat: vel spiritu vehementi exagitabuntur iufuso, cum expleto tempore fuerit resurgendum, secundum quod scriptum est: « Veni, spiritus, et insuffla in mortuos istos, et vivent (*Ezech.* xxxii, 1). » Unde et ipse Job in posterioribus dicit: « Novi enim quia æternus et potens est, qui soluturus est me in terra, resuscitare pellem meam quæ portavit hæc (*Job* xix, 25 et 26). » Conteruntur autem qui in iudicium resuscitantur. Est autem bona contritio: cor enim contritum et humiliatum Deus non spernit (*Psal.* l, 49). Et alibi: « Sana contritiones ejus (*Psal.* lxxix, 4). » Sed et ad Josaphat dictum est: « Contritæ sunt naves ire in Tharsis (*II Paral.* xx, 37): » eo quod se sacrilego miscuisset (81). Utrumque igitur contritio significat, quia utrumque est in die iudicii: » Quando omnes qui in monumentis sunt, audient vocem Filii Dei, et procedent qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ: qui vero mala egerunt, in resurrectionem iudicii (*Joan.* v, 28, 29). » Quod etiam David propheta significat dicens: « Ibi dolores ut parturientis: sicut audivimus, ita et vidimus in civitate Domini virtutum, in civitate Dei nostri (*Psal.* xlvii, 7 9). » Namque et dolorem futurum, et lætitiæ comprehendit: dolorem de iudicio, et de absolute lætitiæ

(80) Mss. quatuor melioris notæ, *quare titubasti?*

(81) Edit. omnes, et mss. Viet., *sacrilegio*; me-

lius alii mss., *sacrilego*, id est, Ochoziæ regi Israel cum quo Josaphat iniit amicitias.

632 CAPUT VI.

Verba Job, quibus humanas infirmitates aperit, expenduntur. Quemadmodum Vir sanctus peccatum suum non negaverit, quidve inter peccare et impie agere sit discriminis; quibus verbis hominem apud Deum conetur excusare: postremo confitenti veniam promitti, ac justum iniquitates suas agnoscere, ostenditur.

16. Sed ad propositam nobis interpellationis seriem revertamur. « Multas, inquit, contritiones fecit mihi, respirare me non sinit, replevit me amaritudine; et quia virtute est potens, nemo potest iudicio ejus resistere. Si justus sum corde, lingua mea errat... Magnum et potentem disperdit ira. Improbi in morte gravi: justis autem iridentur. Dati sunt enim in manus impii (*Job ix, 17-20*). » Videsingula. Potentibus ira sua gravis est, improbis nequitia, justis conditionis infirmitas. Ita nihil periculo vacat. Fortitudo et magnitudo viri sua potestate decipitur, improbitas affligitur, virtus ridetur. Ille quia plus potest, labitur: iste quia nihil potest, affligitur. Conditionis est vitium, quia « vita nostra levior est cursore. Transivit, et nihil vidit. Tanquam navis vestigium, aut aquilæ volantis et quærentis escam (*Ibid. 25, 26*); » ita præterit et vita hominis. Quod loquimur, obliviscimur, nec illum transitus nostri insigne deprehenditur, nisi quod sit plenum mœroris et gemitus. « Concutior, inquit, omnibus membris. Utinam sit mediator noster arguens et dijudicans inter utrumque nostrum (*Job ix, 28, 33*). »

17. « Dicam Domino: Quare sic me iudicas? An bonum tibi est ut injustus ego sim; quia repulisti opera manum tuarum, et consilio impiorum intendisti? Numquid sicut mortalis videt, sic vides, aut vita tua sicut hominis, aut anni sicut viri; quia exquisisti iniquitates meas, et peccata mea investigasti? Nosti enim quia impie non gessi: sed quis est qui de manibus tuis eruatur (*Job x, 2-7*)? » Magna fides, magna auctoritas conscientiam, Deum testem mentis suæ arcessere. Quod conditionis est, non negat: quod impietatis est, repellit: quod infirmitatis, fatetur. Peccasse conditionis est, quia nemo immunis lapsus est: impie agere non conditionis est, sed perfidiæ et nequissimæ mentis venenum. Non agnoscit hoc justus (82): sed absolutio hominis in Dei miseratione, non in hominis potestate est.

18. « Manus, inquit, tuæ plasmaverunt me: » postea convertisti et percussisti me. Memento quia lutum me fecisti, et in terra me resolves. Numquid non ut lac mulsisti me, confecisti me sicut caseum? Corium et carnem me induisti, ossibus et nervis me inseruisti: vitam et misericordiam in me posuisti: et visitatio tua protexit spiritum meum (*Ibid. 8-12*).

(82) Rom. edit., *Lapsus suos agnoscit justus*. At contra aliarum edit. ac mss, omnium fidem. Sensus autem est justum qui se peccare agnoscit, non tamen agnoscere se impie agere.

(83) Omnes edit., *et protectione dignationis*, omnes mss *et protectionis dignatione*.

(84) Ita mss. quinque melioris ævi. Alii vero et edit, omnes, *aut filius hominis, quia visitas eum*.

A Quanta deploratio sancti viri pro communi infirmitate quanta conventionis auctoritas quod Deus hominem manibus suis fecerit? Excusatur culpa infirmitatis obtentu, commendatur gratia privilegio operationis æternæ, et protectionis dignatione (83) cœlestis. De quo loco etiam David pulcherrime locutus est dicens: « Quid est homo, quod memores ejus; aut filius hominis, nisi quia visitas eum (84) (*Psal. viii, 5*)? »

B 633 19. « Hæc, inquit, habes in te: novi quia omnia potes, impossibile autem tibi nihil. Si enim peccavero, custodies me, ab iniquitate autem immaculatum me non fecisti. Si impius fuero, vae mihi! Si sim justus, non possum me erigere. Plenus sum enim confusionis, investigor sicut leo ad necem (*Job x, 13-16*). » Vide tria: « Si peccavero, inquit, custodies me. » Et ideo, o homo, fatere peccatum, ut veniam consequaris: « Dic, inquit, iniquitates tuas, ut justificeris (*Isa. xliii, 26*). » Quid erubescis fateri eas in quibus natus es? Negantis, non fatentis crimen est, negare quod natus sis. Quod accepisti, utinam serves. Cur putas te habere quod non acceperis? Ergo peccator fateatur, impius ingemiscat, justus non se erigat et extollat, ne per arrogantiam fructum justitiæ amittat.

20. Et pulchre ait: « Si justus sum, non possum me erigere; plenus enim sum confusionis. » Justus enim advertit magis fragilitatem suam, quam injustus: et sapiens agnoscit, non agnoscit insipiens. Denique lapsibus suis sapiens compungitur, insipiens delectatur: justus accusator est sui, injustus assertor; justus prævenire vult accusatorem confessione peccati, injustus peccatum suum occultare desiderat; ille in principio sermonis occurrit ut prodat errorem, iste multiloquio sermonis sui sonum accusationis (85) involvit ne prodat errorem.

CAPUT VII.

Omnium ætatum maxime lubricam adolescentiam: nos eorum etiam peccatorum, quæ vitare nequiverimus, rationem esse reddituros: ærumnas nostras maris ac terræ incommolis non satis exprimi: calum ac terram innovanda esse, nec futuram resurrectionem ante adventum ejus, qui nova omnia sit facturus.

21. Iterum adjiciens dicit: « Quare ascripsisti adversum me mala (86), et apposuisti mihi adolescentiæ peccata (*Job xiii, 26*)? » Pulchre id ætatis arripuit ad querelam, quæ magis ad vitium lubrica esse consuevit. Habet enim pueritia innocentiam, senectus prudentiam, ipsa vicina adolescentiæ juvenus bonæ existimationis intuitum, et verecundiam delinquendi: adolescentia sola est invalida viribus, infirma consiliis, vitio calens, fastidiosa monitoribus, illecebrosa deliciis. In tanto igitur et tam confragoso et procelloso mundi hujus turbine, cur

(85) Edit. vet., *somnum excusationis*. Rom., *somnum excusationis*, Gall. inss., *somnum accusationis*. Optime Vat. cod., *sonum accusationis*, idem est enim ac si diceret: cum se deberet accusare, accusationem suam ita involvit, ut animadverti non possit.

(86) Cod. duo, *adversum me laborem*.

tam crebra naufragia improvidæ ascribuntur ætati? Unde præclare David totius temporis ejus veniam sibi a Domino postulavit dicens: « Delictum juventutis meæ et ignorantia ne memineris, Domine (Psal. xxiv, 7), » quia tunc maxime calor corporis fervet, et æstu sanguinis vaporantis ignescit.

22. Sed itarum ipsum audiamus: « Mortalis, inquit, filius mulieris, brevis vitæ est, et plenus iracundiæ, qui sicut flos floruit, et decidit, discedit autem ut umbra, et non resistit. Nonne et ab hoc ratio quæritur? Et hunc fecisti intrare in iudicium sub conspectu tuo. Quis autem mundus est a sorde? Sed nemo, 634 etiamsi unius diei sit vita ejus super terram (Job xiv, 1-4). » Vere miserabilis conditio, ut peccati sui quod vitare non possit, rationem præstare cogatur: iudicium intrare, in conspectum Domini subire omnipotentis compellitur (87), edere causas gestorum suorum, quæ tot vitæ suæ ætati-
bus percurrerit, cum mundus a peccato quivis esse non possit, ut ab ipsis cunabulis prius ohrepat infantia culpa, quam sit ullus sensus erroris. Quamque illud miserabile, ut brevis sit vita ejus, dulcis illecebra, multiplex ærumna, iracundia quotidiana. Itaque in exigua delectatione amaritudo perpetua est

23. « Est, inquit, arbori spes. Si enim fuerit excisa, virescit; et in petra (88) mortuus ramus ejus fuerit, ad odorem aquæ florebit; faciet autem messem sicut novella. Vir autem defunctus abiit, cadens autem mortalis homo non ultra est. Tempore autem fluctuat mare (Job xiv, 7-11). » Spectavimus prophetici sermonis seriem ex duobus inferioribus elementis, terra ac mari, quæ omni injuriæ, crebrisque tempestatibus subjacent: quam validum argumentum nostræ expressit ærumnæ? Terrena, inquit, virgulta, nemorosaque arborum, etiam cum fuerint mortua, in usus vitales resurgunt. Mare quoque ipsum temporum vicibus solet fluctuare. At vero caro nostra semper exæstuat, sibi que ipsa tempestas est, nunquam a motibus procellarum miserandisque naufragiis feriatur.

24. « Cum autem dormierit homo, non resurgit usque dum cælum non assuatur (89) (Ibid., 12). » Quod videtur declarare, donec cælum novetur; erit enim cælum novum et terra nova, sicut scriptum est (Isa. lxxv, 17). Nam quod assuitur, vetus est: quod vetus, mutabitur. Denique audi David dicentem: Initio terram tu fundasti. Domine, et opera manum tuarum sunt cæli. Ipsi peribunt: tu autem permanes, et omnes sicut vestimentum veterascent, et sicut opertorium mutabis eos et mutabuntur (Psal. ci, 26-28). » Possumus etiam illud adtexere, quoniam quod vetus est, assuitur; quod novum,

(87) Rom., edit., cogatur intrare in conspectu Domini, et iudicium subire omnipotentis compellatur. Bonus quidem verborum ordo, sed edit. ant. ac mss. cod. minime consentiens. Alium itaque restituimus.

(88) Sic mss., et vet. edit. nisi quod pro, in petra mss. duo et edit. habent in terra, et alias quasdam diversitates nullius momenti. Rom. autem edit, ita reposuit: Excisa adhuc viridescit, et ramus ejus non

cogitur. A diebus autem Joannis Baptistæ regnum cælorum cogitur, et cogentes diripiunt illud. Assuebat ergo illud Synagoga in paucis, Ecclesia cogit in millibus. Vel quia nunc cælum assui videtur nebulis et caligine, nocturnisque tenebris, et crocco dici surgentis rubore diversa et discolori specie sæpe contextum. Tunc autem nox non erit amplius et non indigebunt luce lucernæ, et lumine solis; quia Dominus illuminabit super eos, sicut dicit Joannes (Apoc. xxii, 5). Vel quia: « Væ iis qui assumunt cervicalia ad evertendas animas populi (Ezech. xiii, 18).

25. Deploranti prophetæ miseriam nostræ fragilitatis, quæ et in hac vita requiem non haberet, et universa subito incursu mortis amitteret, Spiritus sanctus infudit tandiu non resurrecturos homines, donec veniret qui non assueret vetera nobis, nec vestimentum novum committeret in vestimentum vetus, sed omnia faceret nova, sicut ipse dixit: Ecce faciam nova (Ezech. xi, 19). » Ipse est enim resurrectio, ipse primogenitus ex mortuis in quo omnes 635 quidem prærogativam futuræ resurrectionis accepimus: solus tamen ipse adhuc resurrectione perpetua resurrexit.

CAPUT VIII.

Quomodo beatus Job resurrectionem atque iram Domini in consummatione futuram significaverit: et quam desideravit ex hac vita, ubi perfidia dominatur, evolare?

26. Audito igitur quid locutus esset in eo Deus, et cognito per Spiritum sanctum quod Filius Dei non solum veniret in terras, sed etiam descensus esset ad inferos, ut mortuos resuscitaret (quod tunc quidem factum est ad testimonium præsentium (90) et exemplum futurorum): conversus ad Dominum ait: « Utinam in inferno me conservares, absconderes autem me, donec desinat ira tua, et statuas mihi tempus in quo memoriam mei facias. Si enim mortuus fuerit homo, vivet consummans dies vitæ ipsius. Sustinebo donec iterum fiam, deinde vocabis me, ego autem te obaudiam: at opera manuum tuarum despicias. Numerasti autem meas ad inventiones, nec præteribit te quidquam ex peccatis meis. Signasti autem iniquitates meas in sacco, et notasti si quid inscius præterivi (Job xiv, 13-17). » Quam suavis locus, qui nos de resurrectione confirmat, et quam videtur voci Dominicæ convenire, quæ in Evangelio legitur, ubi ait: « Tunc incipient dicere montibus: Cadite super nos, et collibus: Operite nos (Luc. xxiii, 30). » Erit enim in consummatione sæculi ira Domini. Recte ergo sanctus in iudicium mavult resurgere, quam in tempus divinæ iracundiæ quæ terribilis etiam innocentibus est.

deficiet: et si in terra mortua radix ejus fuerit, truncus ejus adhuc ab odore aquæ germinabit, etc.

(89) Omnes edit., non resurget, usque dum cælum assuatur .. movetur. Am., novetur. Mss. sex ut nos in textu, quam lectionem esse genuinam sequentia aperte clamant.

(90) Edit. Gill. ac Rom., ad testimonium præcedentium.

27. Simul etiam illud prophetare intelligitur, dicendo: « Statuas mihi tempus in quo memoriam mei facias, » quod in passione Domini resuscitandus foret, sicut in fine istius libri demonstratur, nec tamen deplorare desinit: et quo magis intelligit sibi resurrectionem esse propositam, vitam hanc fugere desiderat, videns se in manus traditum adversariorum, projectum se in potestatem impiorum, cui etiam amici in inimicos conversi sunt, qui cum debuerint consolari, ruinam super ruinam inferant; memor tamen conscientiae suae purae, et mundae orationis ait; « Terra non cooperias in sanguine carnis meae (91) (Job xvi. 19): » ut oratio ejus sicut incensum dirigatur ad Dominum, non in terra diversetur. Sancti enim oratio nubes penetrat, peccatoris orationem, sicut a Deo Cain dictum est paricidae, aperiens os suum terra in sanguine carnis abscondit. « Maledictus, inquit, a terra, quae aperuit os suum accipere sanguinem fratris tui de manu tua; quoniam operaberis terram (Gen. iv, 11). »

CAPUT IX.

Reprehendantur ii, qui curiosius sapientiae adyta rimari audent: eam neque in abyso, neque in mari quaerendam esse, et qua causa, denique ejusdem cognitionem soli Deo, e quibus eam ille revelaverit, patere.

28. Flebiliter itaque Sanctus deplorat vitae istius tempora: « Pereo, inquit, et spiritu **736** circumferor: oro autem sepulturam, et non impetro, precor laborans. Et quid faciam? Dies mei transierunt in horrore (92): disrupti sunt articuli cordis mei (Job xvii, 4, 2, 11). » Nec tamen usquam derogat iudicio Dei; scit enim profundam esse altitudinem sapientiae et scientiae Dei, et inscrutabilia iudicia ejus, atque investigabiles vias ejus.

29. « Non calcaverunt, inquit, eas filii se glorificantium, nec transivit per eas leo (Job xxviii, 8). » Quis enim potuit vias ejus comprehendere, quae abdite occulta penetravit? « Unde, inquit, inventa est sapientia, aut quis locus disciplinae? Nescit mortalis homo viam ejus, nec inventa est in hominibus Abyssus dixit: Non est in me: et mare dixit: Non est mecum (Ibid. 12 14). » Non tibi licet scire, o homo, alta sapientiae, ideo tibi scriptum est: « Noli altum sapere, sed time (Rom. xi, 20). » Quid curiose cupis investigare quod tibi non expedit scire, nec cognoscere datur? Paulus audivit aliqua secreta sapientiae, quae prohibitus est aliis intimare; et ideo raptus est in paradysum, raptus usque ad tertium caelum, ut audiret ea quae positus in terris audire non poterat (II Cor. xii, 3. 4) Si quae audivit homo, non licuit ei loqui, quemadmodum quod non audivit, inquit? Imperatoris hujus in terris non licet tibi scire consilia, et vis scire divina:

A non licet tibi curiosius investigare quae in terris geruntur, et curiosius requiris quid supra caelum agatur. Cur tu disputas unde nata sit Sapientia? Nescit homo viam ejus, nec in hominibus inventa est perfecta sapientia. Non in Moyse, non in Aaron, non in Jesu Nave fuit, non in ipso David qui ait: « Incerta et occulta sapientiae tuae manifestasti mihi (Psal. l, 8); » quia ipse dixit in posterioribus: « Velut jumentum factus sum apud te (Psal. lxxii, 23). » Supra te est scire, o homo, altitudinem Sapientiae, satis est tibi ut credas. « Si enim non credideris, inquit, nec intelligetis (Isa. vii, 9). » Abyssum scire non potes, abyssum non potes comprehendere, quomodo altitudinem Sapientiae comprehendes? Abyssus dixit: « Non est in me: et tu potes dicere quia in te est Sapientia? »

B 30. Abyssus ergo dixit: « Non est in me, quia ipse Dominus dixit: Non derelinques animam meam in inferno (Psal. xv, 10). » Et Apostolus dixit: « Quis descendit in abyssum? hoc est Christum ex mortuis deducere (Rom x, 7). » Ergo si interrogatur abyssus: Ubi est Sapientia? Respondet: « Non est in me, » quia resurrexit. Interrogatur mare: Ubi est Sapientia? Dicit: « Mecum non est: » quia calcavit me, nec fluctus mei eam turbare potuerunt. Et tu ergo in hoc saeculi istius positus freto, noli perfectam illam Dei Sapientiam in hoc mundo quaerere: quia mundus eam non cognovit. Sed si vis eam invenire calca fluctus ejus mundi, sicut calcavit Petrus, et ambula super aquas hujus saeculi, et porriget tibi dexteram Sapientia, sicut porrexit et Petro; quia nemo fuit quem non saeculi hujus unda turbaverit. Turbavit Abraham, turbavit et Moysen, turbavit et Petrum. Moyses per mare transivit, et per mare peditem duxit exercitum: sed ante et ipse turbatus est. Petrus super aquas calcavit: sed mersus fuerat corpore, quia infirmioris fidei vestigio claudicavit. Ergo noli Sapientiam in mari quaerere: **637** quia non dixit cum mari se futurum Dominus Jesus, sed cum apostolis suis; ut aliqua ex parte eum cognoscerent, quibus ait: « Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem saeculi (Matth. xxviii, 20). » Beati cum quibus est, utinam et nobiscum sit. Sed nobiscum mare est, Petrus cum Christo, quia et ipse calcavit mare. Nobis aurum cordi atque argentum est: sapientia autem supra aurum, non in auro est. Ideo qui Sapientiam habere cupiebat: Argentum, ait, et aurum non hebeo; sed quod habeo, do tibi: in nomine Jesu Christi Nazareni surge et ambula (Act. iii, 6.) » Quia aurum non habebat, in nomine Christi habebat pie operationis gratiam. Ideo et tibi dicitur: « Et trahe Sapientiam in interiora (Job xxviii, 18); » et infra: « Latuit, inquit, omnem hominem, et a volatilibus caeli abscondita est (Ibid. 21). » Nec homi-

(91) Vet. edit. cum mss. aliquot, *in sanguine carnes meas*, Rom. cum aliis, *in sanguine carnis meae*, juxta Vat. cod. LXX interpretem, ubi habes ἐφ' αἵματι τῆς σαρκός μου

(92) Edit ant. et cuncti mss., *transierunt in honore*; excepto solo Colb. in quo legitur, *transierunt in honore*. Sed melius Rom. edit, *transierunt in horrore* Nam praeter quam quod nullo negotio geminum r potuit coalescere in n LXX Interpretes

nes sciebant ubi erat, nec angeli, quia ipsi sunt aves cœli, de quibus dictum est : « Et vidi Angelum volantem per cœlum (Apoc. xiv, 6). »

31. Nemo potuit noscere Sapientiam ; quia nemo novit Filium nisi Pater, et nemo novit Patrem nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare. Ipse ergo revelavit Joanni cum quo esset sapientia, et ideo dixit ille, non quod suum erat, sed **638** quod Sapientia infudit ei : « In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum (Joan. I, 1). » Nescit Sapientiam interitus, nescit malitia. Interitus enim tenere eam non potuit, qui dixit : « Ubi est, mors, victoria tua? Ubi mors aculeus tuus (I Cor. xv, 35)? » Nescit eam malitia, quia dixit : « Quærent me mali, et non invenient (Prov. I, 23). » Possunt dicere : Audivimus gloriam ejus. Solus est Deus qui

habent : Αί ἡμέραι μου προῆλθον ἐν βρόμῳ : quod significatione proximum est.

(93) Rom. edit. sola voci, Sapientiam, addit, cum præparavit eam. Eadem hoc ipso loco reseverat

A novit eam : « Quia Deus, inquit, bene constituit viam ejus : ipse novit locum ejus (Job. xxviii, 23). » Quod sit receptaculum Sapientiae, audi discipulum ejus dicentem : « Unigenitus Filius qui est in sinu Patris, ipse enarravit (Joan. I, 18). » Agnovit enim Patrem Filius, quia ipse ait : « Sicut agnovit me Pater, et ego agnosco Patrem (Joan. x, 15) » Aequa mensura est cognitionis, ubi unitas potestatis est. Pater ergo qui omnia fecit, novit ventorum libram, aquarum mensuram (Job xxviii, 25) : ipse vidit Sapientiam (93), et enarravit eam per prophetas suos, quia Pater enarravit Sapientiam, et investigavit eam ; sicut et Filius Patrem enarravit, quem nihil præterit, et dixit : O homo, quid vis profunda scire Sapientiae, quæ supra te sunt? Timere Deum sapientia est, abstinere autem a malis disciplina est (Ibid. 28). »

B hæc verba, quia Pater enarravit Sapientiam, et investigavit eam ; quæ tamen in ant. edit. atque omnibus mss. inveniuntur ; nisi quod Laud. verba ac sensum invertit hoc modo, quia enarravit Patrem Sapientia, etc.

LIBER SECUNDUS.

DE INTERPELLATIONE DAVID.

CAPUT PRIMUM.

Post absolutam vehementiorem interpellationem Job sequitur placidior interpellatio David. Hunc non inepte cervo comparari, cum Christus ipse per similitudinem hanc convenisse potissimum ob passionis susceptionem, Ecclesiae vocationem, profligationem diaboli, atque apostolorum, qui et ipsi cervi fuerunt, missionem.

1. Multi quidem deploraverunt infirmitatem fragilitatis humanæ excellentius ; tamen cæteris sanctus Job, et sanctus David. Ille superior, directus, vehementis, acer, et quasi gravibus exasperatus doloribus majore cothurno ; hic blandus, placidus, atque mansuetus, mitiore affectu : ut vere quem imitandum sibi proposuit, cervi imitaremur affectum. Nec te moveat, si tantum prophetam feræ similitudine videar prædicare, cum legeris ad apostolos dictum : « Estote astuti sicut serpentes, et prudentes sicut columbæ (Matth. x, 16). »

2. Sed tamen quamvis istiusmodi similitudines piis astruantur exemplis, sitque innocens et mitis natura cervorum, illum cervum ad imitationem Prophetæ propositum hoc loco arbitror, de quo Salomon paternæ mentis assertor in Proverbiis dixit : « Cervus amicitiae, et pullus gratiarum confabuletur tibi (Prov. v, 19). » Verus enim Dei Filius in semetipso naturam quam animantibus ipse donavit, expressit, qui in hunc mundum tanquam cervus ad-

C venit : et cum his se mera simplicitate jungebat, a quibus ei parabantur insidiæ. Fertur enim, hujusmodi cervorum esse simplicitas, ut cum se exagitari viderint, his, sese equitibus adnectant, qui ministerio fraudis appositi, fugæ specie ac simulatione societatis inductos ad retia usque deducant. Ita ergo Dominus tanquam ignarus periculi atque improvidus, Judæis dolum sibi struentibus admiscebatur, et societatem Judæ proditoris sibi ascivit, cujus simulatione funesta, usque ad crucis laqueos et retia passionis accessit. Unde conversus ad eum dixit : « Juda, osculo Filium hominis tradis (Luc. xxii, 48)? » Et hoc modo quidem venit ad Synagogæ retia, volensque se induit : sed non implicitus est nec inscriptus, qui omnes resolvit.

D 3. Denique eminebat super retia. Et quia cum sui non susceperant, vocabat Ecclesiam, et suam ei gratiam conferebat, sicut ipsa sacrosancta Ecclesia in Canticis protestatur dicens : « Adjuravi vos, filiæ Jerusalem, in virtutibus et fortitudinibus agri ; ne suscitaveritis, et excitaveritis charitatem usquequo voluerit (Cant. II, 7). » Petit ergo in odore agri, quem olebat sanctus Jacob, id est, illa fide, illa devotione excitari sponsum suum (94) a filiabus Jerusalem, ut festinet ad sponsam, et excitari ejus in se charitatem, aut etiam ipsum excitari, quia charitas sponsus est. « Deus enim charitas est, » sicut dixit Joannes (I Joan. iv, 16). Sed ille non est passus se

(94) Edit. omnes, excitari sponsam suam. Contra mss. omnes, excitari sponsum sum : quod magis congruit cum antecedentibus ac sequentibus.

ab aliis excitari : qui sponte properabat, egressus de thalamo exsultabat ut gigas ad currendam viam. Vidit **639** eum sponsa, et vocem venientis audivit subitoque conversa ait : « Ecce hic advenit saliens super montes, transiliens super colles (*Cant.* II, 8); » majores enim salit, minores transilit, ne piæ festinationis impedimenta patiatur. « Similis est, inquit, consobrinus meus capreolæ, aut hinulo cervorum super montes Bethel (*Ibid.* 9). » Bonus cervus, cujus mons est domus Dei, in quam tanta celeritate currebat, ut sponsæ vota et desideria præveniret. Denique quem de longinquo venientem viderat, repente sibi adesse cognovit; unde et ait : « Ecce hic post parietem nostrum, prospiciens per fenestras, eminens per retia. Respondit consobrinus meus, et dixit mihi : Exsurge, veni, proxima mea, formosa mea, columba mea; quia ecce hiems præteriit, imber abiit; discessit sol, flores visi sunt in terra (*Ibid.* 9-11). » Hiems Synagoga est : imber populus Judæorum, qui solem videre non potuit : flores apostoli sunt. Et addidit : « Messis incisionis advenit, vox turturis audita in terra nostra (*Ibid.* 12). » Messis illa Ecclesiæ fides est; vox turturis pudicitia est (95).

4. Nec his solis, sed etiam cervi similitudinem suscipit Christus, quia veniens in terras serpentem illum diabolum sine ulla sui offensione protrivit, cui calcaneum suum obtulit, sed ejus venena non sensit. Unde dictum est ei : « Super aspidem et basiliscum ambulabis (*Psal.* xc, 13). » Simus ergo et nos cervi, ut super serpentes ambulare possimus. Erimus cervi, si vocem Christi sequamur, quæ præparat cervos, et facit morsus serpentium non timere : ac si qui forte fuerint vulnerati, aufert eorum dolorem, solvendo delictum. De his cervis dicit Dominus ad Job : « Observasti partus cervorum : numerasti autem menses eorum, plenos partus? Partus autem eorum solvisti vel enutristi filios eorum, ut non timeant (*Job.* xxxix, 1, 2). » Audi quomodo non timeant filii cervorum talium. Doceat te Isaias dicens : « Et puer parvulus mittet manum in cavernam aspidum, et illi non nocebunt (*Isa.* xi, 8). » Et ut agnoscas quod Ecclesiæ filios significare videtur, addidit : « Partus autem eorum emittes, dirumpent filii eorum, et multiplicabuntur in generatione, exhibunt et non revertentur retro (*Job.* xxxix, 4). » Nemo enim mittens manum ad aratrum, et aspiciens retro, habilis est regno Dei.

5 Merito ergo cervus factus est Dominus; ut

(95) Rom. edit. post hanc vocem adjicit :

Psalmus quadragesimus primus.

Sicut desiderat cervus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te, Deus.

Cervi similitudinem suscipit etiam Christus. Aliæ atque mss. ut in textu, nisi quod edit. vocibus, nec hoc solis, subdunt, contentus, : quæ vox hoc loco supervacanea est, cum verba nec his solis referantur ad superiora Scripturæ testimonia quibus cum cervo vel aliis animantibus Christus comparatur.

(96) Subscriberemus libenter doctiss. Cangio, qui in Glossar. ac verb. *Cervula* putat Ambrosium

A tales sibi cervos Domini vox præpararet, de quibus ait : « In nomine meo dæmonia ejicient, linguis loquentur novis, serpentes tollent, et si mortiferum quid biberint, non eis nocebit (*Marc.* xvi, 17-18). » Tollebant enim serpentes, cum spiritu oris sui sancti apostoli de latebris corporum eruerent nequities spirituales, nec venena mortifera sentiebant. Denique cum exsilicns de sarmentis Paulum vipera mormordisset, videntes Barbari pendentem viperam de manu ejus, putabant repente moriturum. At ille stabat intrepidus, nec vulnere movebatur, nec veneno infundebatur. Unde videntes eum non tanquam hominis conditione genitum, sed tanquam Dei gratia editum, supra homines esse arbitrabantur. Vide cervum viperas de latebris eruentem spiritu **640** divino qui erat in naribus ejus, sicut dixit Job (*Job.* xxvii, 3). Conversus, inquit, Paulus in spiritu, et respiciens cum dolore ait ad Pythonem : « Præcipio tibi in nomine Domini nostri Jesu Christi continuo exire ab ea. Et exivit eadem hora (*Act.* xvi, 18). » Vide cervum quando venit ad baptismum, et sacri fontis ablutus irriguo, omnia persecutionis venena rejicit. Vide cervum Dominum Jesum, quando venit ad Joannem Baptistam, et dicenti sibi Joanni : « Ego a te debeo baptizari, et tu venis ad me, » respondit, « Sine modo (*Matth.* iii, 14, et 15). » Et hoc dicto, in aquas salutem sitiens publicam, tota aviditate descendit. Sed jam satis nobis in exordio tractatus, sicut in principio anni, more vulgi cervus (96) allusit. Pergamus ad cætera.

CAPUT II.

C *Quam desideraverit David ex hac vita innumeris calamitatibus, ac peccatis obnoxia liberari, ut ad conspectum Dei perveniret! Terram lacrymarum esse locum, et quæ illarum utilitas? Quomodo Propheta animam supra carnis infirmitates attollens orationem qua peccata leguntur, coram Deo effuderit, ut in caelestem aulam introiret. Ejusdem aulæ paucis tanguntur deliciae, cum qua etiam Ecclesia comparatur.*

6. Interpellat, ut dixi (97), David dicens ad Dominum : « Sicut desiderat cervus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te, Deus. Sitivit anima mea ad Deum fontem vivum : quando veniam et parebo ante faciem Dei (*Psal.* xli, 2, 3)? » Æstuat sanctus, nec sese capit. Major est enim animi magnificentia, quam cujuslibet corporis magnitudo; et securus meriti, de terris ad caelestia evolare desiderat, sicut et alibi dicit : « Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, et volabo, et requiescam (*Psal.* liv, 7)! » Hic enim sunt laquei, quibus

hic agere de ludis profanis, qui apud ethnicos kalend. januarii fieri solebant; nisi de ea superstitione duæ a SS. PP. et in synodis et in cathedris magno postea zelo proscripita est, paulo frigidius loqui videretur. Dici tamen potest vigilantissimum Præsulem in eam ideo vehementius non insurrexisse, vel quia durior tum erat paganorum patientia et obstinatio, vel major Christianorum pietas, ab hac impietate satis aliena.

(97) Resecaverat edit. Rom. has voces : *Interpellat, ut dixi, etc., usque ad versum, Sitivit anima mea, etc.*

etsi non implicatur justus, tamen impeditur : hic dolores et sollicitudines ; illic lætitia, ubi gratia : hic postremo corporis vincula, quæ Paulus solvere gestiebat ; ut omnibus exutus impedimentis, Domino liber assisteret. Hoc ergo sitiebat anima David, ut jam non per fidem, sed facie ad faciem Deum videret ; nec solum peregrinaretur a corpore, sed corpore solveretur. Dissolvi enim et cum Christo esse multo melius : quia justo mori est lucrum. Et grande quidem lucrum carere peccato, delictorum illecebris non moveri. Quis enim mundus a sorde, quando nec unius diei vita hominis in terra caret delictorum contagione ? Vivendo ergo damna contrahimus innocentiae, morte finem erroris adipiscimur. Lucrum ergo morte acquiritur, vitæ autem usu tanquam miseris debitoribus usurarii nominis ad reatum fœnus augetur. Et bene sitit anima, quæ festinat ad fontem, non aquæ istius, sed vitæ æternæ, de quo supra dixit : « Quoniam apud te est fons vitæ, et in lumine tuo videbimus lumen (Psal. xxxv, 10). » Merito ergo David properabat pervenire et apparere ante **641** faciem Dei, cujus vultus lumen est ; quia omnes quos Dominus spectat, illuminat.

7. « Fuerunt lacrymæ meæ mihi panes die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie : Ubi est Deus tuus (Psal. xli, 1) ? » Ibi bene lacrymæ panes sunt, ubi esuritur justitia. Beati enim qui esuriunt et sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur. Sunt igitur lacrymæ quæ panes sunt, et confirmant cor hominis. Cui disputationi etiam illud Ecclesiasticum convenit dictum : « Mitte panem tuum ante faciem aquæ **642** (Eccle. xi, 1) ; » quia ibi panis cœlestis, ubi aqua gratiæ ; quoniam recte accipiunt substantiam verbi, et mysticæ rationis alimentum, quibus flumina aquæ vitæ de ventre labuntur. Similiter quoque ibi panis hic vivus, ubi aqua lacrymarum, et fletus est penitentiæ. Sic enim scriptum est : « In fletu exierunt, et in consolatione revocabo eos (Jerem. xxxi, 9). » Beati ergo quorum lacrymæ panes, qui ridere meruerunt, quia beati qui fletis.

8. « Horum memor, inquit, effudi super me animam meam (Psal. xli, 5). » Sanctus colligit **(98)** ab his quæ foris sunt, et supra se effudit animam suam ; ut anima supra corpus effusa infirmitatem carnis abscondat, tegat corporis **(99)** ad penitentiam, et virtus ubique animæ mentisque prætendat. Unde et in posterioribus dicit : « Effundam in conspectu ejus orationem meam (Psal. cxli, 2). » Ubi effunditur oratio, ibi peccata sunt tecta. Quorum autem memorem se dicit ? Eorum utique quæ desiderabat, ut veniret et appareret in conspectu Dei, ut ejus aulam illam videret æternam, in qua patiebatur animo et præsumpto delectabatur ingressu.

9. « Quoniam ingrediar, inquit, in locum taber-

A naculi admirabilis, usque ad domum Dei. In voce exultationis, et confessionis sonitus epulantis **(1)** (Psal. xli, 5). » Non immerito flebat, quoniam versaretur in terris, cui cœlestia tabernacula deberentur, et quem aulae potentis exspectaret introitus. Denique illam solam omnibus regni sui opibus præferbat, sicut ipse testificatus est alibi dicens : « Unam petii a Domino, hanc requiram : ut inhabitem in domo Domini omnes dies vitæ meæ et ut videam delectationem Domini » (Psal. xxvi, 4). Delectatio Domini in Ecclesia est : Ecclesia est imago cœlestium ; etenim postquam umbra præterit, imago successit. Umbra Synagoga est : in umbra lex, in Evangelio veritas. Ideo in Evangelii lumine veritatis imago resplendet. Flebat igitur **B** Propheta ; quia differebantur plena gratiæ bona et referta lætitiæ.

CAPUT III.

Non mirum si David hujus vitæ malis, et si consolatione sua minime careant, turbatus sit. cum ipse Christus qui mortem subivit voluntariam, turbari voluerit. et quo sensu hoc intelligendum. Item quare alio loco non confiteor sed confitebor Propheta dixerit ?

10. Denique et in posterioribus dicit : « Heu me, quia incolatus meus prolongatus est (Psal. cxix, 5) ! » Et ideo interpellabat Dominum, quia ad meliora properabat. In ipsis tamen afflictationibus sæculi magna esset consolatio præsentium, spes futurorum. Quis enim non erigeret animum, qui posset sperare in tabernaculo cœlesti beata illa sibi consortia **642** reservari. Sed quia infirmæ conditioni plerumque futura tædio sunt, præsentia vexationi ; ideo et sancti Prophete insurgentibus corporis fluctibus anima turbabatur.

11. Nolo enim mireris si Propheta animam suam dicit esse exagitam, cum dixerit ipse Dominus Jesus : « Nunc anima mea turbata est (Joan. xii, 27). » Qui enim suscepit infirmitates nostras, nostrum quoque suscepit affectum, in quo et tristis erat usque ad mortem, non propter mortem ; mors enim voluntaria mœstitiam habere non poterat, in qua futura erat universorum lætitia, universorum refectio. De qua et alibi dixit : « Et surrexi, et vidi, et somnus dulcis factus est mihi (Jerem. xxxi, 26). » Bonus somnus qui fecit non esurire esurientes, non sitire sitientes, quibus sacramentorum dulcedinem preparavit. Quomodo ergo anima ejus timore turbata est, qui fecit aliorum animas non timere ? Tristis ergo usque ad mortem, donec consummaretur gratia : quod probatur ipsius testimonio dicentis de morte sua : « Baptismate habeo baptizari, et quomodo angor, usque dum perficiatur (Luc. xii, 50) ? »

12. Turbatus igitur David lubricis sæculi hujus anfractibus, dixit : « Quare tristis es, anima mea ;

corporis, subintellige infirmitatem.

(1) Ita mss. et vet. edit. Rom. vero, *soni festa celebrantis. Quis non erigeret animum qui posset sperare in tabernaculo cœlesti beata illa sibi consor-*

(98) Edit., *Sanctus esse colligit.* Melius mss. *sanctus colligit, nempe animam, quæ vox sequenti verso exprimitur.*

(99) Edit. omnes, *legat corpus ;* mss. contra, *legat*

quare conturbas me? Spera in Deum, quoniam confitebor illi: salutare vultus mei, et Deus meus (Psal. xli 6 et 7). » Ergo quando anxii et solliciti sumus, spes nos futurorum expectatione confirmet. Vide singula: « Spera, quoniam confitebor, inquit. » Non confiteor, sed confitebor; hoc est, tunc melius confitebor, quando revelata facie gloriam Domini speculatus in eandem imaginem reformabor.

13. Subitò cum se consolaretur, in se reversus ait: « Ad me ipsum anima mea turbata est (Psal. xli, 7); » id est, qui alios confirmare debeo, ipse conturbor. Et quia ex me non habeo firmamentum, de auctore sumamus.

CAPUT IV.

Qui turbari se boni consulunt eos exire ex Ægypto. quæ per Jordanem designatur: per eum fluvium adumbrari etiam Christum, quod nempe cordium cogitationes penetret, et sanctis terrenam ac cælestem dividat possessionem. Hoc tamen Christo convenire, Patre non excluso et ibi quid per Sicimam significetur? Item Christum montem fuisse magnum per divinitatem, modicum per incarnationem, quam cum Lex vetus ad homines redimendos non sufficeret, Evangelium illaturus susceptam voluit.

14. « Propterea, inquit, memor ero tui, Domine, de terra Jordanis et Hermoniim (Psal. xli, 7). » Memor est de terra Jordanis, in quo gratia memoriam devotionis accumulatur. In Jordanem Naaman Syrus ille descendit, et mundus a lepra factus est. In Jordane baptizatus est Christus, quando formam lavacri salutaris instituit. Jordanis nomen descensionem significat, qua descendit Dominus Jesus, quia contagio delictorum vicinos Jordanis fluminis emundavit. Hic fluvius exit de Ægypto, et dividit terram repromissionis. Ergo qui turbatur, si boni consulit (2), de Ægypto exit, et sequitur viam lucis. Hermoniim etiam viam lucernæ interpretati sunt. Exi ergo prius ex Ægypto, si vis lumen Christi videre, Exivit Chananæa a finibus gentium, et Christum invenit, cui dicebat: « Misere mei, fili David (Matth. xv, 22)! » Exivit et Moyses ex Ægypto, et propheta factus est, et remissus ad populum, ut de terra afflictionis animas eorum liberaret. Lu cerna autem in Christi corpore. Hæc tibi lucerna viam monstrat. Unde et sanctus David ait: « Lucerna pedibus meis verbum tuum (Psal. cxviii, 103). » Lucerna, quod illuminaverit animas universarum, et in tenebris viam monstraverit. Evangelium via lucernæ est; in umbra lucet, id est, in sæculo. Unde et alibi habes: « Nive dealbabuntur in Selmon (Psal. lxii, 15), » id est, in obumbratione.

15. Jordanis quoque Christus qui dividit terram. Quomodo dividat, audi: « Et tuam ipsius animam pertransibit gladius, ad revelandas multorum cogitationes cordium (Luc. ii, 35): » eo quod sit

tia reservari. Quæ verba loco suo restituimus.

(2) Mss. duo, si bene sibi consulit.

(3) Sic mss. Thuan., Dion. Torn. et Vict. Alii vero atque edit., cujus filius dicit. Minus commode:

nostrarum divisor animarum, qui in intima cordis secreta descendat, et cogitationes mentium deprehendat. Hic gladius verbum est Dei vivum, Denique ad Hæbræos sic legis: « Vivum est Dei verbum et validum, et acutius omni gladio acutissimo, penetratque ad divisionem animæ et spiritus artuumque et medullarum (Hebr. iv, 12). » Hic est fons Siloa, qui dicitur missus (Joan. ix, 7), quoniam Christus a Patre dixit se esse missum. Est et illa divisio quæ colligitur ex eo quod utramque ripam Jordanis tribus incoluerint Judæorum, quoniam Filius hominis qui posterioribus temporibus descendit e cælo, verus ille Jordanis, verus ille terrestrium atque cælestium divisor, possessionem dividuam patribus dedit: unam quæ possideretur in terris, alteram quæ futuræ vitæ meritis servaretur. Quorum utrumque convenit soli Christo, vel cælestia dividere, vel occulta deprehendere. Interiora enim dividit, qui occulta deprehendit, quod est utique divinitatis insigne. Denique sic habes scriptum quia Dominus dixit: « Lætabor et dividam Sicimam (Psal. lxx, 8). » Hac est illa magna portio, quam Jacob filio suo Joseph præstantiorem omnibus deputavit. Unde ait: « Ego do tibi Sicimam magnificam super fratres tuos, quam accepi de manu Amorrhæorum, in gladio meo et sagitta (Gen. xlviii, 22). » Quod divisio soli Domino debetur, quæ Verbo, hoc est, spiritali illo veri Salomonis gladio comprehenditur. Quid est soli? Patri sine Christo, an Christo sine Patre? Minime. Cum solum dico Patrem, Filium non separo; quia in sinu et secreto Patris Filius est. solum Filium dico, et Patrem jungo, sicut junxit et Filius dicens: « Ecce venit hora, ut me solum relinquatis: sed non solus, quoniam Pater mecum est (Joan. xvi, 32). » Sic ergo et Pater solus beatus, et solus potens dicitur (I Tim. vi, 16); et ab eo Filius non sequestretur, qui in Patre semper est. Denique præclare Joannes: « In principio erat Verbum (Joan. i, 1), » sed sine Patre non erat. Et Deus Pater erat, sed sine Verbo non erat: quia « Verbum erat apud Deum (Ibid.). »

16. Hæc Sicima Ecclesia est. Ipsam enim elegit Salomon, cujus latentem distinxit affectum. Hæc Sicima Maria est, cujus animam gladius Dei transit et dividit. Hæc Sicima est ascendens, sicut interpretatio habet. Quæ sit ascendens, audi de Ecclesia. « Quæ est quæ ascendit dealbata innitens super fratrem suum (Cant. viii, 5)? » Hæc est acclinosa, quæ Græce ἀκτινωδής dicitur, quod fide operibusque resplendeat: 644 cujus filiis dicit (3): Opera vestra luceant coram Patre meo, qui in cælis est (Matth. v, 16).

17. Memor ergo est Dei David de terra Jordanis et Hermoniim a monte modico. Quis est iste mons

ut docet orationis contextus. Porro passim in hoc tractatu versiculos Psalmi xli, resecaimus quos edit. Rom. ut continuum efficeret commentarium, induxerat.

modicus? Consideremus ne forte divinitas Christi mons magnus. Denique «cœlum et terram compleo, dicit Dominus (*Jerem. xxiii, 24*). » Si ergo divinitas Christi mons magnus est, utique incarnatio ejus mons exiguus est. Utrumque ergo Christus, et mons magnus et minor: magnus vere, quia magnus Dominus et magna virtus ejus: minor, quia scriptum est: « Minorasti eum paulo minus ab angelis (*Psal. viii, 6*). » Unde et Isaias dicit: « Vidi- mus eum, et non habebat speciem, neque decorem (*Isa. liii, 2*). » Idem tamen et ex magno minor factus, et ex minore magnus. Ex magno minor, quia cum in forma Dei esset, semetipsum exina- nivit, et formam servi accepit; ex minore magnus, quia dicit Daniel: « Et lapis qui elisit imaginem, factus est mons magnus, et implevit omnem ter- ram (*Dan. ii, 35*). » Lapis hic si requiris quis sit, agnosce. « Lapidem quem reprobaverunt ædifican- tes, hic factus est in caput anguli (*Psal. cxvii, 22*). » Idem tamen cum et exiguus videretur, ma- gnus erat. Cui rei astipulatur Isaias dicens: « Puer natus est nobis, et filius datus est nobis, cujus initium super humeros ejus, et vocabitur magni consilii angelus (*Isa. ix, 6*). » Omnia propter te Christus. Lapis propter te, ut tu ædificeris: mons propter te, ut tu ascendas. Ascende ergo super montem, qui cœlestia petis. Ideo inclinavit cœlum, ut tu esses vicinior: ideo surrexit in verticem mon- tis, ut te elevaret.

18. Non immerito ergo abyssus abyssum invo- cabat, ut iste mons fieret exiguus, de quo Pro- pheta ait: « Abyssus abyssum invocat in voce cataractarum tuarum (*Psal. xli, 8*). » Non præva- lebat vetus Testamentum ad istius mundi redem- ptionem; invocabat, et quasi ad auxilium arcesse- bat Novum Testamentum. Clamabat lex annuntians Evangelium. Erat enim semiplena: et ideo erat necessarius, ut veniret qui Legem impleveret. Finis enim legis Christus ad justitiam omni credenti, qui venit legem implere, non solvere. Quomodo abyssus lex, audi dicentem: « Judicia tua sicut abyssus multa (*Psal. xxxv, 7*). » Simul hinc intellige utrumque unius esse sapientiæ Testamentum, quod quasi suum venit implere. Cataractus autem intelligimus profunda verborum, et vim cœlestis eloquii: quæ fluxere nobis sicut imber e cœlo. Ergo remedium tædiorum omnium Christus, et Scriptura divina; atque in tentationibus unum per- fugium.

CAPUT V.

Propheta miseris obsessus divinam implorat mise- ricordiam, quæ in adversis præcipue manifestatur. Deum hominis susceptorem esse, tum ob creatio- nem qua in nos idem jus habet atque in lutea vasa figulus; tum ob defensionem qua concessam homini vitam conservat.

19. Denique ubi advertit David quod elevationes fluctuum sæcularium super se venirent, quas ne- cesse est plurimas subeamus in istius salo vitæ, memor Domini miserationum quas innumeris pro-

misit oraculis, ad preces conversus **645** interpel- lat Deum, sciens quod misericordia ejus in luce mandatur, id est, in lege; quia « lux præcepta tua (*Isa. xxvi, 9*): » in tentationibus autem quasi in noctis tenebris, manifestatur. Unde tanquam via- tor qui repatriare desideret, et pervenire quo ten- dat, confragoso tamen vitæ hujus itinere fatigatus, ducem arcessit, et allevamentum obsecrat.

20. « Apud me, inquit, oratio Deo vitæ meæ; dicam Deo: Susceptor meus es (*Psal. xli, 10*). » Bene nota jam sibi quærit auxilia, et promissi auctorem convenit, atque usitati muneris præbi- torem; ut in subveniendo, si meritum hominis offendit, divitum non offendat exemplum. Dicit aliquis: Quando suscipit eum Deus? Ut hoc astrua- mus, veni mecum ad Scripturæ sacræ exordium, et vide quomodo Dominus manibus suis de luto hominem figuraverit (*Gen. ii, 7*). Unde et hic ipse in posterioribus dicit: « Manus tuæ fecerunt me et plasmaverunt me (*Psal. cxviii, 73*). » Quasi figulus quidam Deus fabricam carnis est operatus huma- næ. Et ad Jeremiam dicitur: « Descende in do- mum figuli, et audies illic verba mea (*Jerem. xviii, 2*). Figulo utique sæpe contingit, ut dum vas fingitur, cadat de manibus ejus, et iterum colligat lutum, ut vas reformet. Denique et Jeremias dicit: « Descendi, et vidi quo modo cecidit vas, quod ipse faciebat in manibus suis (*Ibid. 3*). » Et iterum inquit: « Fecit vas aliud quo modo placuit ei (*Ibid. 4*). » Recte ergo susceptor dicitur, quia manibus suis nos ipse suscepit, ipse formavit. Humani figuli vasa sunt illa, alia in honorem, alia in contumeliam. Omnes sumus vasa fictilia: et si rex sit aliquis, vas fictile est; et si apostolus, vas fictile est. Unde et Paulus: « Habemus, inquit, thesaurum istum in vasis fictilibus (*II Cor. iv, 7*). » Et propheta de rege dicit: « Depre- tiatus est Jechonias sicut vas, cujus opera non est necessaria (*Jerem. xxii, 28*). » Et addidit: « Terra, audi verbum Domini, scribe virum istum abdicatum (*Ibid. xxii, 29, 30*). » Quasi patrio jure Deus noster filios solet abdicare dege- neres; ideo et in terra eos scribit, quia filii terræ sunt. Unde cum Judæi accusarent adulteram, Do- minus Jesus digito scribebat in terra. Justi autem non in terra scribuntur, quibus dicitur: « Gaude- te quod nomina vestra scripta sunt in cœlo (*Luc. x, 20*). »

21. Suscepit ergo nos Dominus, quando nos finxit: suscipit et quando nos jubet nasci. Unde ait justus. « Suscepit me ex utero matris meæ (*Psal. cxxxviii, 13*). » Cujus matris? Priusquam te formarem in utero, novi te (*Jerem. i, 5*). » Quos format et suscipit, exeuntes quoque suscipit. « Et priusquam exires de vulva matris, sanctificavi te (*Ibid.*). » Susceptor est qui suscepit manibus, ut generis operator humani susceptor dicitur; et qui visitatione suscepit, ut protegat. Unde ait Propheta: « Qui habitat in adjutorio Altissimi,

dicet Domino : Susceptor meus es tu, et refugium meum (*Psal.* xc, 1, 2). » Prima susceptio est operationis, secunda defensionis. Denique audi Moysen dicentem : « Extendens alas suas assumpsit eos, et suscepit eos super scapulas suas (*Deut.* xxxii, 11); » sicut aquila suscipit, quæ fetus suos examinare consuevit; ut teneat atque enutriat, quibus veri indolem partus, et incorruptæ gratiam naturæ astipulari adverterit; aut repellat, in quibus degeneris originis infirmitatem in tenera adhuc ætate deprehenderit.

646 CAPUT VI.

Queritur David sui oblitum Deum videri, quo et peccatorum suorum merita, et proprium infirmitatem quæ sine divino præsidio subsistere non potest, confitetur. Ibidem luget quod fuerit a Deo repulsus qui susceptus ante fuerat. Quam beatum sit ex utero in Deum projici; et qua ratione illud Christo accomodetur?

22. « Quare me oblitus es, et quare me repulisti (*Psal.* xli, 10)? » Deus non obliviscitur. Impossibile est enim ut obliviscatur, cui omnia quæ sunt facta et futura, præsentia sunt : sed nostra peccata meritum oblivionis ei infundunt; ut oblitteret eos, quos indignos sua visitatione cognoverit. Eos enim cognoscit Dominus, qui sunt ejus. Tamen ubi aliqui iniquitatem operantur, his dicit : « Non novi vos (*Matth.* vii, 23). » Quis ergo est qui possit Deo dicere : « Quare me oblitus es? » Sed tamen commune hoc sanctis nobisque infirmis est. Sanctus dicit quasi meriti sui conscius; et tamen quo sanctior, hoc humilior. Quod si vix sanctus dicit, quid ego dicam peccator, nisi ad illud referam : Quare operis tui oblitus es; quare visitationis tuæ oblitus es? Postremo quare infirmitatis meæ oblitus es? Quid est enim homo, nisi quia visitas eum? Non ergo obliviscaris infirmum. Memento, Domine, quia infirmum me fecisti : memento quia pulverem me finxisti (4). Quomodo stare potero, nisi solidaturus hoc lutum semper intendas, ut de vultu tuo soliditas mea prodeat? Cum averteris faciem, turbantur omnia; si interoïs, væ mihi; non habes quod in me aspicias, nisi contagia delictorum; nec deseri utile, nec videri est; quia dum videmur, offendimus. Possumus tamen æstimare, quia non repellit quos videt; quia emundat quos aspicit. Ignis ante eum ardet, qui crimen exurat.

23. Bonum est ergo nobis, ut non repellamur. Ideo queritur David, quia repulsum se credit, qui fuerat ante susceptus. Denique in posterioribus dicit : « In te confirmatus sum ex utero (*Psal.* lxx, 6). » Sed et supra scriptum habemus : « In te projectus sum ex utero : de ventre matris meæ Deus meus es tu (*Psal.* xxi, 11). » Bonum est et projici, sed in Deum. Denique ex persona Christi hoc in xxi Psalmo dicitur, qui vere in Patrem de

A utero projectus est Virginis; non enim terrena eum excepere morientem. Unde in cruce positus, cum emitteret spiritum, ad Patrem ait : « In manus tuas commendo spiritum meum (*Luc.* xxiii, 46). »

24. Non ergo aliqui addant : Domine, ut psaltæ faciunt, quoque neque in Latino codice inveni meo, neque in Græco, neque in Evangelio, quod est evidentius. Denique supra dixerat : « Pater, dimitte illis hoc peccatum (*Ibid.* 34); » et ideo tanquam Patri, in manus ejus commendare se spiritum suum, in cujus sinu semper est filius. Quanquam etsi addant quod dixerit, Domine, considerent quod quasi homo in morte positus hoc loquatur.

B 25. Ergo projectus est de utero in Patrem, de ventre matris suæ, hoc est, definivit quod ille uterus qui projecit eum, venter est matris. Pater autem dixit : « Ex utero ante luciferum genui te (*Psal.* cix, 3). » Non projecit utique Filium Pater, a quo nunquam egressus est Filius, sicut ipse ait : « Traditus sum, et non egrediebar (*Psal.* lxxxvii, 9). » Non projecit eum, cui ejusdem substantiæ 647 unitate connectitur. Potest ergo et sic legi : « In te projectus sum ex utero de ventre matris meæ (*Psal.* xxi, 11), » ut sequatur : « Deus meus es tu, ne discedas a me (*Ibid.* 12). » Potest et sic : « De ventre matris meæ Deus meus es tu; » quoniam in utero positus a te nunquam recessi; tecum eram qui tanquam Jonas in utero ceti positus, te pro populo deprecabar. Et vere de matris suæ ventre cum Deo erat, secundum quod scriptum est : « Quoniam priusquam sciret puer bonum aut malum, elegit quod bonum est (*Isa.* vii, 16). » Et : « Antequam patrem vocaret aut matrem, virtutem Damasci et spolia Samariæ deprædatus est (*Isa.* viii, 4); » ut gentibus evocatis regnum patri piæ cultu devotionis acquireret. Videamus cætera (5).

CAPUT VII.

Dum exoptatus Christi adventus differtur, sævisse diabolium, ut in Christum credituros obfereret, et in ipsis signa defigeret sua, ubi de signis quæ sequi et quæ fugere nos oporteat, disseritur. Diabolium signa sua in eis ponere, qui fidei semen in via excipiunt; sanctos e contrario diaboli fidem collocare in pervio : tandem ne diabolus tabernaculum Dei polluat, providendum, ad quod maxime opus est perseverantia.

D 26. « Quare, inquit, me repulisti : et quare tristis incedo, dum affligit me inimicus : confringit ossa mea : exprobraverunt mihi qui tribulant me, dum dicitur mihi quotidie : Ubi est Deus tuus? quare tristis es, anima mea (*Psal.* xli, 11 12)? » Et reliqua. Prima interpellatio querelam habuit, quod comperendinarentur bona, quorum jam fructus desiderabatur. Secunda interpellatio, quod

(4) Edit., de pulvere me finxisti; omnes mss., pulverem me finxisti.

(5) Sic mss. omnes atque edit. Era. et Gill.; Rom. vero prætermissis vocibus, Videamus cætera,

et versu sequenti, nempe, quare, inquit, me repulisti, etc. Tres alios consequentes non paucis vocibus adjectis aut mutatis hic posuerat.

expectatus prudentibus Christi differebatur adventus, quem lex annuntiaverat. quem propheta pollicebantur, et eo impatientius aestuabant corda justorum, quoniam ad redemptionem cognoverant esse venturum universorum. Quorum universorum? Quibus evangelico tramite viam virtutis aperiret, bonorumque operum semitas demonstraret, sicut ipse dixit in Proverbiis: « Dominus creavit me principium viarum suarum (*Prov: VIII, 22*). » Ideo ergo dicebatur ei: « Ubi est Deus tuus? » quia adhuc non venerat Christus, sed sperabatur. Sæviebat ergo diabolus, ut obtereret quos sciebat in adventum Domini credituros, et diversis afflictabat exitiis. Interpellat ergo David, ut morantem excitet questu prophetico, festinare urgeat, admoneat subvenire. Habemus similitudinem hujus interpellationis etiam in posterioribus, ubi dicit idem Propheta: Utquid repulisti nos, Deus, in finem (*Psal. LXXIII, 1*)? » Et ibi aperte quod congregationis suæ oblitus sit, et virgam hæreditatis suæ abjecerit, flebiliter deploravit et quod in plebem Dei insurrexerint ejus inimici de quibus ait: « Et gloriati sunt qui oderunt te, in medio festi tui (*Ibid. 4*). » Forte hic versiculus videretur Assyrios declarare, qui triumphaverunt populum Judæorum, nisi sequeretur: » Posuerunt signa sua, signa, et non cognovi (*Ibid. 4, 5*). » Signa semper in bello sunt quæ præliatos præire consueverunt, et agmen ducere militare. Unusquisque numerus aut legio signa sua sequitur. Et si dispersi fuerint bellorum tumultu, eo ubi signa sua prospexerint esse, quamlibet longe positi revertuntur. **648** Unusquisque doctor hæc signa constituit, et sequenda præscribit. Sed sunt etiam alia signa, quæ victor hostis imponit, et tanquam captivis observando decernit; sed qui fidelis est miles, propria signa sequitur, non agnoscit aliena.

27. Quæ sint aliena signa intentius et impensius consideremus. Signum suum posuit Christus in frontibus singulorum: ibi quoque Antichristus sua signa ponet, ut proprios recognoscat. Sed qui in occulto Judæus est, ille verus confessor dicit: « Posuerunt signa sua, signa, et non cognovi. » Posuerunt diabolus et ministri ejus, sed ego nescivi illa; quia non consensi artibus ejus, non acquievi imperiis ejus. Posuit Assyrius Nabuchodonosor signa pueris Hebræorum, et mutavit illis nomina: et præcepit ut adorarent imaginem ejus, et recederent a solemnibus patrum suorum, ritusque Chaldæos, posthabita Dei lege, sequerentur. Constituit hoc rex, sed statuit Daniel in corde suo, ut regalis mensæ contagia declinaret. Recte ergo ei convenit dicere: Signa non cognovi aliena. Jussum erat ut Hebræi pueri adorarent imaginem regis; responderunt ei: « Non adoramus imaginem tuam (*Dan. III, 18*). Apte ergo dixit unusquisque eorum: « Posuerunt signa sua, signa, et non cognovi; » id est non sum expertus, non ullo consensu recepi, non aliqua

A societate in me transtuli. Unde et de Dei Filio legimus quod peccatum non cognovit (*II Cor. v, 21*). Et alibi habes: « Quoniam qui custodit mandatum non cognoscit verbum nequam (*Eccle. VIII 5*): » cum liquido clareat, quia non cognitio improbitatis, sed societas criminosa sit, ipse etiam David in posterioribus dicit: « Declinantes autem malignos a me non agnoscebam (*Psal. c, 4*). » Ubi autem voluerint hæc signa adversarii ponere, declarat: « Sicut in via, inquit, super summum: quasi in silva lignorum securibus conciderunt januas ejus in id ipsum, bipenni et ascia dejecerunt illud (*Psal. LXXIII, 5, 6*). » Quid hoc sibi vult, nisi hoc ostendat quia fides nostra non quasi in via esse debeat, ne veniant volucres cœli et auferant eam, sicut verbum illud quod legis in Evangelio, non debere circa vias et semitas seminari (*Luc. VIII, 5*).

28. Ergo sancti volentes fidem hujusce eradicare adversarii, qui non vident signa sua in corde ejus, tentaverunt quasi in via, id est, in pervio collocare, Cor autem in summo est; quia oculi sapientis in capite ejus. Et posuerunt signa quasi in silva lignorum, quæ cito exuruntur igni, aut securibus conciduntur. Exit enim ignis de silva, et exurit etiam cedros Libani. Hoc autem faciendum putaverunt; ut polluerent divini nominis tabernaculum quod est in nobis. Sicut enim templum Dei sumus: ita sumus et tabernaculum Dei, in quo festa Domini celebrantur. Ergo tu, o homo, summum tuum custodi, ut conquasses capita inimicorum, verticem capilli perambulantium (*Psal. LXVII, 32*). In superfluis enim perambulant, non in sanctis: in vertice capilli, non in vertice devotionis et fidei. « Et si spiritus potestatem habentis in te ascendat, » ut habes in Ecclesiaste, « locum tuum non derelinquas (*Eccle. x, 4*). » Etenim superiorem te Christus constituit, quem ad imaginem Dei fecit. Tene ergo superiorem fidei et pietatis locum, quem a Christo accepisti: **649** ut superior factus, ascendentem de inferioribus, hoc est, de terrenis et sæcularibus, spiritum nequam facile repellas, et signa non suscipias in pectore tuo: non occupet animæ tuæ vestibulum, nec introitus mentis tuæ; et quasi in silva lignorum ignibus suis caduca et fragilia populetur, aut securibus suis januas tui cordis excidat. Sit igitur in nobis non silva, sed vinea; sit porta nostri oris et cordis clausa diligentius, ne hostis introeat, Cito defidit januam, si patentem eam inveniret. At vero Christus pulsat, non dejecit, qui confortavit, o Jerusalem, seras portarum tuarum. Christus manu pulsat, ut aperias, adversarius securibus concidit; et ideo scriptum est ne securis et malleus in domum Dei intret (*III Reg. VI, 7*). Foris debet esse superbia et fallacia, non intus. Foris enim pugna, pax intus quæ supra omnem intellectum est. Non scindatur ferro anima tua: sed ut anima Joseph, ita anima tua ferrum pertranseat; ne principale tuum, velut quoddam tabernaculum Verbi, in ipso fidei prin-

cipio et doctrinæ spiritualis diruatur ingressu. Fundatus enim usu atque exercitatione immobilis perseverat, nec locum dat ei qui in summum, quasi transfigurans se in angelum lucis, conatur ascendere; qui si in nobis sua signa non viderit, auctoritatem resistendi habere non poterit. Ergo ne affligat nos inimicus ne ossa nostra confringat, non deficiamus perseverare in Christo ut dicat de nobis « Triduum habent quod perseverant mecum, et dimittere eos jejunos nolo, ne deficient in via (Matth. xv, 33). » Beatus cui ipse dederit cordis firmamentum, ut deficere non possit in istius vitæ tramite constitutus. Non enim deficit qui sperat in Domino, atque ei intimo confitetur affectu; quandoquidem etiam eques ille cujus equi calcaneum serpens momordit, etsi retro cecidi, deceptus tamen non est, quia salutem expectavit a Domino (6).

CAPUT VIII.

David ab iniquorum causa suam discerni postulat, non autem Christus, quippe cui a Patre datum sit omne iudicium. Merito Prophetam ob intestinos atque externos hostes turbatum instituisse, ut mature sibi divini auxilii lux affulgeret; eum tamen futuræ redemptionis cognitione a Deo fuisse recreatum.

29. Tertia quoque Prophetæ interpellatio quod in medio hominum nequitas exercentium constitutus, causam suam ab eorum contagio cupiat separari. Quod multi ad Dominum Jesum referendum putant, eo quod ipsius solius est non timere iudicium, qui vincit cum iudicatur. Habet enim a viro iniquo iudicium, in quod volens Christus ingreditur, ut habes scriptum: « Populus meus, quid feci tibi, aut in quo contristavi te (Mich. vi, 3)? » Cæterum cum omne iudicium illi dederit pater, non quasi infirmo utique, sed quasi filio, quod potest ipse subire iudicium? Si iudicium Patris arbitrantur Filio esse subeundum, Pater utique non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit filio; ut omnes honorificent filium, sicut, honorificant patrem. Pater honorat filium, et tu dijudicas? Hoc eo posuimus, ne quis nos arbitretur **650** quasi metu quæstionis in locum Domini subrogare personam Prophetæ, cum sanctus David prævidens spiritu insurrecturos Judæos adversus Domini passionem, iudicium suæ fidei non pertimescat (7): discerni quoque causam suam a persecutorum gente deposcat, ne malis generis sui et posteritatis hæredibus prosapia totius Judaici generis implicetur

30. Non immerito ergo turbatur, qui videt sibi adversus carnem et sanguinem esse luctamen, atque in seipso sibi grave esse naufragium, in suo corpore tenpestatem, quam sustinere non valeat, nisi cæleste auxilium suffragetur. Nemo enim gravior homini hostis, quam domestici ejus: quid autem tam domesticum quam sibi homo, et suæ carnis infirmitas? Et ideo festinat Propheta, et

(6) *Expectavit a Domino.* His verbis enarrationem Psalmi xlii concludit Rom. edit. ac subjecto titulo, et primo versu Psalmi xlii novam enarrationem instituit. Nos vero mss. auctoritate cunc-

A toto precatur affectu, ut Christus adveniat fortitudo universorum, qui suscipiat omnes infirmitates, et faciat utraque unum, compugnantesque sibi mentis et carnis inimicitias, sublato solvat pariete, qui internum quominus in concordiam conveniret, dividebat affectum. Ergo quia in se ipso sibi erat pugna, erat a proximis qui legis et æquitatis immemores laqueos fraudis et insidias præparabant, speratumque differebatur remedium; repulsum se arbitrabatur, quasi recusaret venire qui promiserat remedio se futurum. Et tanquam ab spe lucescentis diei in tenebrarum profunda revocatus, orabat ut squalorem hujus sæculi repulsura lux irradiaret, æterna adesset veritas, quæ fallacem imaginem mundi hujus aboleret.

B 31. Adfuit Deus votis, qui solet et improvisus assistere, et non rogantibus se manifestare, sicut ipse ait: « Palam factus sum non quærentibus me (Isa lxxv, 1) » Et piis astipulatus oratis, votorum seriem celeri prævenit effectu, subitoque in Ecclesiam et in tabernacula sua sanctum Prophetam deduxit in spiritu, atque ante oculos ejus sacrum altare constituit, in quo futura totius mundi esset redemptio, et universorum toto orbe remissio peccatorum.

CAPUT IX.

Prophetæ verbis significari Deum, qui ab hominibus propter eorum peccata fuerat aversus, eis postea per passionem Christi reconciliatum: ubi Deum hominum sacrificia aversatum, reconciliari tamen posse etiam Isaie testimonio confirmatur. Item ut in domum Dei ingrediamur, nos qui insularum instar, criminum fluctibus tumsi, naufragia patiebamur, multiplici ratione fuisse a Christo renovatos.

32. Videns ergo in spiritu illam dulcedinem sacramentorum cælestium, illam mensam quæ repellit atterentium insidias. sicut ipse in superioribus dixit: « Parasti in conspectu meo mensam, adversus eos qui conterunt me (Psal. xxii, 5), » ait: « Et introibo ad altare Dei mei, ad Deum qui lætificat juventutem meam (Psal. xlii, 4). » Pulchre dixit, quasi Adam, « Et introibo. » Ejecti enim eramus de paradiso Domini, ex quo Adam peccati sui conscius vultum Domini declinavit. Decore quoque addidit: « Et introibo ad altare Dei, » quasi in conspectu Dei rediret. Aversus enim erat a muneribus nostris, quando Cain parricidæ **651** illius numera non probavit. Latebat Cain alienus a Domini conspectu, furens effera vis animi, quod in fratris sui Dominus respexerat munera, in sua autem non respexerat, sub offensione proprios reliquit hæredes. Occiderat Abel non sibi, cujus et sanguis clamabat ad Dominum; sed occiderat omnibus nobis. Nullius prope jam sacrificium probabatur; quia non erat qui faceret bonitatem, non

ta priori formæ restituimus

(7) Edit. ant., *iudicium Domini non pertimescit.* Rom. suæ fidei iudicio corroboratus non pertimescat. Mss. omnes ut in textu.

erat usque ad unum, quando nec Deo fides, nec fratris germanitati (8) pietas reservata est. Venit Dominus Jesus ut resuscitaret Adam. Resuscitatus est et Abel, cujus munera placuerunt Deo Obtulit semetipsum Dominus Jesus, id est, primitias corporis sui, in sanguinis aspersione melius loquente, quam sanguis Abel locutus est in terra. Respexit Deus in ejus munera, ex quo ipse reconciliationis divinæ gratiam bonis reliquit hæredibus. Recte igitur sanctus David, quasi ex persona reconciliati hominis ait : « Et introibo ad altare Dei mei, ad Deum qui lætificat juventutem meam. »

33. Astruamus hunc locum, si possumus, etiam alterius prophetæ exemplo, quemadmodum et hominis aversatus sit Dominus prius sacrificia, et postea sit eidem reconciliatus. Habemus in Isaia libro scriptum, dicente Domino : « Quo mihi multitudinem sacrificiorum vestrorum ? dicit Dominus. Plenus sum (Isa. 1, 11) : » id est abundo meis vestra non quæro : holocaustomata arietum, et adipem agnorum et sanguinem taurorum et hircorum nolo, nec sic veniatis in conspectum meum. Et utique fetu pecorum obtulerat Abel sacrificium in quo placuerat Duo : sed typum non requirebat, qui exspectabat sacrificii veritatem. Exspectabatur enim passio Domini salutaris. « Quis enim ista requisivit de manibus vestris ? Calcare regiam meam non apponetis (Ibid. 12). » Et infra, « Cum extenderit manus ad me, avertam faciem meam a vobis... Sed lavamini, mundi estote, auferite malitiam ab animis vestris. Judicate pupillo, et justificate viduam, et venite, disputemus, dicit Dominus (Ibid. 15-18). » Claret igitur quod et ante aversus sit Dominus a sacrificiis hominis, et postea reconciliatus, ut respicere in nostra sacrificia dignaretur.

34. Ideo ergo securus intrat, qui ad Domini ingreditur misericordiam. Denique bono servo dicitur : « Intra in gaudium Domini tui (Matth. xxv, 21), » De servo autem nequam dicitur : « Tollite illum in tenebras exteriores (Ibid. 30). » Ideo et Adam dejectus de patria cœlesti et illa sede paradisi, in insulam peccati est relegatus. Recte ergo dicit Scriptura : « Renovamini, insulæ (Isa. xli, 4). » Quia peccatorum fluctibus, sicut insulæ in istius mundi freto circumvenimur. Istæ ergo insulæ per adventum Domini peccatorum remissione renovatæ sunt, id est, homines in lavacro, medii inter aquas quasi insulæ constituti, tundeantur undarum molibus sicut insulæ, sonoris peccatorum relidentibus fluctibus sicut insulæ, in quibus ante, velut fraudum scopulis, erant simplicibus crebra naufragia ; quia dolus erat in corde, in ore blanditiæ. At vero postea quam Dominus **652** Jesus in quo dolus non est, adveniens in hunc mundum, cœlestis expositione doctrinæ humanarum profunda mentium serenavit, et tranquillitatem refudit affec-

libus singulorum, auferens spem discordiæ, quasi quædam portuum cœpere appropinquantibus esse suffragia (9) ; ut unusquisque navigium suæ quietis in proximi aut fratris constituat affectu, et in secessu quodam piæ mentis hæreat littorali.

35. Non immerito ergo tanquam renovatus clamat David : « Et introibo ad altare Dei mei, ad Deum qui lætificat juventutem meam (Psal. xlii, 4) ; » ut qui supra se inveterasse inter inimicos suos dixerat, ut in sexto legimus Psalmo (Psal. vi, 8), hic ait juventutem sibi ex inveterata prolapsionis humanæ senectute renovatam. Renovamur enim per lavacri regenerationem ; renovamur per Spiritus sancti effusionem ; renovabimur etiam per resurrectionem, sicut in posterioribus dicit ; « Renovabitur sicut aquilæ juvenus tua (Psal. cii, 5). » Quomodo renovemur, audi : « Asperges me hyssopo, et mundabor : lavabis me, et super nivem dealabor (Psal. l, 9). » Et in Isaia ait : « Si fuerint peccata vestra ut phœnicium, ut nivem dealbabo (Isa. 1, 18). » Recte renovatur, qui de tenebris peccatorum in lucem virtutum mutatur et gratiam : ut qui tetra prius colluvione sordebat, supra nivem albenti nimis fulgore resplendeat,

CAPUT X.

Ob superiora beneficia pollicetur David Deo se confesurum in cithara : qua occasione quæ cum cithara corpori nostro sit affinitas, et qualis illud sonus deceat, explicatur.

36. « Confitebor tibi in cithara, Deus meus (Psal. xlii, 4). » Habet citharam suam anima nostra. Neque enim diceret Paulus : « Orabo spiritu, orabo et mente : psallam spiritu, psallam et mente (I Cor. xiv, 15), » nisi haberet citharam, quæ plectro sancti Spiritus resultaret. Cithara est caro nostra quando peccato moritur, ut Deo vivat : cithara est, quando septiformem accipit Spiritum in baptismatis sacramento. Testudo enim dum vivit, luto mergitur : ubi mortua fuerit, tegmen ejus aptatur in usum canendi, et piæ gratiam disciplinæ ; ut septem vocum discrimina numeris modulantibus obloquatur. Similiter caro nostra, si vivat illecebris corporalibus. in quodam cœno vivat et voragine voluptatum. Si luxuriæ moriatur atque incontinentiæ, tunc veram vitam resumit, tunc edere incipit bonorum operum dulce modulamen. Dulcis sonus est castimonie : dulcis sonus timentium Deum : denique, « in omnem terram exivit sonus eorum (Psal. xviii, 5) ; » dulcis sonus est fidei quæ annuntiatur, ut scriptum est (Rom, 1, 8), in universo mundo. Hic sonus a nobis exeat ad Deum, sicut exivit etiam a Thessalonicensibus (I Thes. 1, 8) ; ut etiam non canentes canamus, et bonorum concentu operum Dominum prædicemus, cui est honor, gloria, perpetuitas a sæculis, et nunc et semper et in omnia sæcula sæculorum, Amen.

(8) Edit., nec fratri germanitatis pietas ; mss., nec fratris germanitati, etc.

(9) Edit., appropinquantibus esse suffragia ; mss., suffragia.

LIBER TERTIUS

DE INTERPELLATIONE JOB.

653 CAPUT PRIMUM.

Moveri plerosque etiam prudentes, cum prosperis hic affluere injustos, justos autem affligi viderint, quæ librorum sequentium materia est; ob eandem rem amicos Job ignaros divini consilii, eum propter admissa crimina pœnis affectum contendisse.

1. Superior nobis disputatio fuit de interpellatione sanctorum, quod fragilis et imbecilla conditio sit humana, quæ nusquam sui habeat firmitatem nisi in protectione cœlesti: hodie nobis ea sumenda est, qua vulgus hominum, plerique etiam prudentium valde moventur; cum vident injustos affluere rebus secundis, justos autem frequenter affligi in hoc sæculo. Et vere lubricus hic locus, in quo etiam sancti vix potuerunt veræ opinionis tenere vestigium. Denique turbatus est et ipse David, qui in superioribus dixerat: « Occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi (Psal. L, 8). » Verumtamen confirmavit se ipse postea, et perfectæ rationis viam investigavit. Job quoque sanctus cum tribus illis veteribus amicis qui ad consolandum venerant, de ea opinione in sermone luctatus est (Job. iv et seq.). Utriusque igitur disputationes in medium proferamus. Digni sunt enim qui nobis magisterium vivendi afferant; quando quidem in adversis positi, plus Deo placere meruerunt. Audiamus igitur utrumque suo ordine.

2. Increpuerant vehementer sanctum Job Eliphaz Themanorum rex, et Baldad Sauchæorum tyrannus (10), et Sophar Minæorum rex, eo quod propter peccata sua tantum supplicii sustineret. Infirmo etenim ingenio non advertebant quod Dominus eum tentandum dedisset; ut athleta Christi tentationibus eruditus, majore ad coronam gloria perveniret. Non videntes itaque tantum sapientiæ sacramentum, angusti cordis timore, ne viderentur injustitiæ Deum arguere qui pœnis affici innoxium perpeteretur, in sanctum Job pœnarum merita retorquebant; dicentes quia omnis vita impii in sollicitudine (Job xv, 20), et divitiæ injuste congregatæ evomentur (Job xx, 45); omnia quæ patitur homo gravia in terra, propter peccata sua cum perpeti: qui etiamsi in rebus prosperis sit, perpetuari ei secunda non posse, et tanquam somnium cito evanescere, et non inveniatur locus ejus: lætitiâ autem impiorum esse graviolem ruinam (Ibid. 5); ideoque etiam sanctum Job a prosperis

(10) Edit. vet. cum cod. Vat., Torn. et Vict., Baldach Suietheorum tyrannus, et Sophar Nuamate-norum rex. Rom. et alii mss. Baldad Sauchæorum tyrannus, et Sophar Minæorum rex. LXX interpr. Βαλδὰδ Σαυχάϊων τύραννος, Σωφάρ Μειναίων βασι-λεύς.

A in adversa mutatum, delictorum suorum pretio ex summis in ultima corruisse: labi eum qui se assereret innocentem; cum portio impii hujusmodi sit, ut superveniens in eum a Domino indignatio jungat ei dolores, et interitus domum ejus involvat (Ibid. 28, 29).

654 CAPUT II.

Job infirmum sanis amicis et se ipso etiam fortiolem existisse. Quomodo conviciatores suos redarguerit? ubi præsertim silentium ejus, nec non Davidis quoque, atque Apostoli nobis proponitur ad imitandum.

3. Audiebat hæc sanctus Job, et quasi athleta fortis in stercore sedens, in tantis vibicibus et sævi doloribus vulneris, totum corpus diris perfusus ulceribus, mysteria loquebatur, nec acquirendis propriæ remediis ægritudinis, sed sacris vacabat sermonibus. Fortiores itaque sermones ægri hominis, quam illorum qui non ægrotabant. Illi enim loquebantur injustitias, sed non secundum scientiam: prædicabant divina judicia, pœnas reorum, præmia sanctorum; sed reum a justo discernere nesciebant: denique quem Dominus Deus justum pronuntiavit, eum condemnabant injustitiæ, arcesebant iniquitatis. Ignorabant ergo quid unicuique conveniret. At vero sanctus Job discernabat spiritu quomodo cuique eum oporteret loqui; fortior ergo quam ii qui sani et incolumes videbantur. Et quid dico fortiolem inventum cæteris? Fortior se ipso inventus est. Fortior enim erat æger Job, quam sanus fuerat, secundum quod scriptum est, quia « virtus in infirmitatibus consummatur (II Cor. xii 9). » Ergo et Job cum infirmaretur, tunc validior erat. Non enim ægrotabat animo, etsi doleret corpore: quia non erat in carne anima ejus, et cujus passionibus non adhærebat; sed in spiritu, cujus virtute se texerat.

4. Ideo ergo non carnis gemitus et corporis infirmitates, sed voces spiritus loquebatur quibus urgeret, non quibus cederet. Et primo quidem lenius, ut illis pudorem incuteret: quia urgebant justum injuste dicentes quod minora peccatis suis supplicia sustineret, et non erubescabant ipsi peccatores falsis accusare innocentem. Esto, inquit (Job xix, 4 et seq.), ego erraverim, et apud me devius ille inhabitet qui mentibus hominum offundit (11) errores; ut loquar sermones quos non oportet,

(11) Cod. Torn. et Vict. cum edit. Am.; Deus ille... offendit (Am. ostendit) errores. Melius alii mss. et edit., devius ille, etc. Est autem devius idem ac vagus atque erro, hoc est, diabolus qui lib. Job c. 1, vers. 7, de se dicit: Circuivi terram et perambulavi eam. Vox tamen πλάνος quæ hic Ambrosio

sicut vos dicitis, et errent verba mea, nec oportune sermo meus promatur: cur vos in me insilitis et conviciamini, non considerantes quia a Domino mihi venit ista tentatio, qui me vallo quodam perturbationum arbitratus est sepiendum. Exerceor adversis, circumvallatus undique laboribus et periculis; et insultatis adhuc, volentes opprimere quem deberetis juvare. Ecce rideo in opprobriis, et non loquar, nec respondebo conviciis vestris. Non enim vos estis qui judicatis: sed qui iudicat me, Dominus est; et ipsius tamen iudicii tempus nondum advenit. Quid opus clamare ante iudicium? **655** Bonum est tacere dum expectatur qui iudicat. Bonum est convicium convicio non referre, ne et nos inter detrahentes annumeremur.

5. Imitemur ergo hunc virum, qui silentio suo redarguebat conviciantes. Ostendebat enim virtutem animi sui, quem contumeliæ non moverent: et conscientiae innocentiam manifestabat, qui objecta non recognosceret, sed quasi a se aliena rideret. At vero nos quasi aliquid nobis objiciatur, dum purgare volumus (12), acerbamur: dum ulcisci cupimus, confitemur; cum dicat Scriptura ut avertas dedecoris sermonem (*Prov. xxvii, 11*). et auferas vestimentum tuum (*Ibid. 13*); præterit enim injuriosus. Taceamus ergo, ut prætereat, ne vestimentum nostrum provocatus exurat. Scriptum est enim: « Noli incendere carbones peccatoris, ne forte exuraris in igne flammæ ejus (*Eccli. viii, 13*). » Propterea ergo sanctus tacet; et si servus protervit, et si pauper conviciatur; tacet justus; et si peccator opprobria jacet, justus ridet: et si infirmus maledicit, justus benedicit.

6. Tacebat David cum Semei filius Gera malediceret, Job ridebat, Paulus benedicebat, sicut ipse ait: « Maledicimur, et benedicimus (*I Cor. iv, 12*). » Magisterio quippe divino processus humanæ virtutis excrevit: quia jam venerat qui ex infirmioribus faceret fortiores, et audierat dicentem: « Benedicite maledicentes vobis, et orate pro calumniantibus vos (*Luc. vi, 28*). » Quid verbo dixit, exemplo probavit. Denique et in cruce positus de persecutoribus suis conviciantibus sibi dicebat: « Pater, dimitte illis, quia nesciunt quid faciunt (*Luc. xxiii, 34*): » ut oraret pro calumniantibus, quibus poterat ipse dimittere. Job ergo ridebat, quia nundum venerat Christus, cui soli servabatur magnarum prærogativa virtutum: quia ipse est virtutum principium, sicut dixit: « Dominus creavit me principium viarum suarum (*Prov. viii, 22*). »

idem significat ac *πλάνης*, ab aliis redditur per vocem, *error* aut *ignorantia*. Et certe in multis exemplaribus loco ejus habetur, *ἀγνόημα*: et vulg. edit. legit.: *Nempe etsi ignoravi, mecum erit ignorantia mea.*

(12) Edit. Era., Gil., Rom., *At vero si nobis aliquid objiciatur, dum nos purgare volumus.* etc. Verum nobiscum faciunt edit. Am. et mss. omnes.

CAPUT III.

Job verborum certamine, quo non aliud fere difficilius, victor renuntiatur. Quam pulchrum sit ridere ac tacere in objectis criminationibus; et quemadmodum post responsum lenius, idem fortioribus verbis importunius calumniantes repulerit.

7. Et ridens tacebat. Qua ratione tacendum sit, docet; « Clamabo, et nondum iudicium (13) (*Job. xix, 7*). » Ipse, inquit, voluit me hæc perpeti. Tanquam muralibus tentationibus clausus non possum fugere, donec placeat Deo destruere altitudines tentationum mearum. Nunc enim si clamo, nondum iudicium. Adhuc in agone sum, adhuc luctor, adhuc certamen superest mihi, nondum enim exivit corona. Nemo autem nisi qui legitime certaverit coronatur.

8. Debeatur illi certamen tertium: amiserat omnia sua, id est, patrimonium cum filiis: patiebatur vulnera caro ejus: manebat ut tentationes verborum vinceret. Non mediocre certamen. **656** Sermone deceptus est Adam, verbo victus Samson. Nihil enim sic penetrat animam sicut sermo fucatus: nihil iterum sic mordet, ut durior sermo. Multi cum vicerint adhibita tormenta, sermonum duritiam non sustinuerunt. Laborat Job, sed sustinebat, et verborum juxta vulnerum onera portabat. Vidit eum agonotheta suus, de nube et turbine manum laboranti dedit, et obluctantes gravi lapsu cecidisse pronuntiavit, victorem asseruit, coronam detulit.

9. Quid autem pulchrius, quam ridere cum maledicitur nobis? Gaudere enim debemus si aliena dicantur. Primum, quia volens inimicus aliquid adversum nos dicere, quo crimen affigeret, non invenit quod verum est, sed falsa pro veris, composuit. Deinde, quia dixit ipse Dominus in Evangelio de hujusmodi criminatione quæ innocentibus falso irrogaretur propter justitiam: « Gaudete et exultate, quoniam merces vestra multa est in cælo (*Matth. v, 12*). » Tacere ergo debet qui recognoscit objectum; ne vulnus exasperet, et scindatur cicatrix; tacere et qui non recognoscit: audit enim alterius, non suum crimen; quod si referat, suum facit: si taceat, retorquet, et conviciantem vulnerat. Tacere debet etiam ille qui de memorata mercede præsumit. Non enim patitur præjudicium, cui non est iudicium. Et si fuerit præjudicium in sæculo, non erit in iudicio Dei. Denique ut cognoscas quia non præjudicat contumelia bonæ conscientiae, audi sanctum Job dicentem, locupletiolem utique testem quam si imperio orbis Romani potitus esset: « Nunc obmutescam et derelinquam:

Et hæc quidem germana lectio est, cum opponatur hisce verbis: *Sed quasi a se aliena rideret.* Is itaque loci sensus est: Job in se dicta, quasi aliis objicerentur, ridere; nos vero convicia, non quasi aliis, sed quasi nobis objiciantur, moleste ferre.

(13) Rom. edit. sola, *iudicium.* Ipse, inquit, Dominus turbavit me: hoc est, ipse Dominus voluit, etc.

si nunc mihi præjudicium est, tunc a facie tua non abscondar (*Job. xiii, 19, 20*). »

10. Hæc ergo parcius in exordio respondit, ut admoneret illos iudicii Dei, atque ab insolentia et furore revocatos quasi bonus medicus faceret resipiscere, Sed posteaquam eos advertit perseverare in contumeliis, plura fortior repetivit et tanquam pugno eos validiore percussit, qui verborum snorum saxis lapidabant innoxium. « Audite, inquit, audite verba mea, non sit mihi a vobis consolationem (14) quærere; portate me (*Job. xxi, 2, 3*), » quia fortiora loquar: grave erit pondus verborum meorum. Dicam et ego secundum opinionem vestram; eo quod multi abundant in hoc sæculo rerum secundarum successibus, et alii gravantur. In ærumna positi sunt, et videtur hoc secundum peccatorum merito deferri (15). Quod et si dicam, nolite ridere quasi vobis acquievero; et si peccator sum, non sum homini reus, quia sub peccato est et ipse qui iudicat, et sibi in me potestatem vindicat. Aut si iudicor quasi homo, commune est istud, increpari non debeo: infirmitas conditionis est, non specialis improbitas.

657 CAPUT IV.

Amicos mala semper delictorum causa evenire asserentes retundit Job, interrogando cur impii hac in vita bonis affluent; quæ tamen vera mala esse ostenduntur. Ibidem quis vere beatus habendus sit: tum quis bene vel male seminet: tum qualis injustorum posteritas; quove discremine hi flagellis immunes, justi eisdem dicuntur obnoxii? Denique impios non æternitate sed falsa ejus imagine potiri demonstratur.

11. Sed dicite mihi: Si propter peccatum meum hoc patior, sicut objicitis, quare impii vivunt? Nec solum vivunt, sed etiam repleti sunt divitiis, et fructus multiplicant: sed etiam filiis potiuntur, abundant domus eorum? Hæc evidenter specie bona: sed altiori mysterio invenies, quoniam quæ putantur bona, non sunt bona; et quæ putantur mala, potiora illis æstimantur.

12. « Inveteraverunt, inquit, in divitiis (*Job. xxi, 7*) » πεπαλαίονται, dixit; ut non tam diuturna divitiarum possessio, quam inveterata copiarum molestia significata videatur; sicut vivit Ecclesiastes divitias custodiri in malum possidenti eas, quæ pereunt in summa districtione ac sollicitudine (*Eccle. v, 12*). Pereunt enim quæ hic relinquuntur, et mortuo prodesse non possunt. Habuit igitur defunctus ex illis sollicitudinem, requiem invenire non potuit, qui reliquit quod erubesceret, nec secum abstulit quod teneret, longe dispar ab eo de quo scriptum est: « Beatus homo qui replevit deside-

rium suum ex his, non confundetur cum loquetur inimicis suis in porta (*Psal. cxxvi, 5*). » Cui hæreditas Dominus est, et merces ex Mariæ Virginis partu: hic in exitu sapientiæ laudibus prædicatur, quoniam non habuit quod erubesceret, qui nihil eorum quæ sunt sæculi concupivit: sed adversarium, depositis veteris hominis exuviis, tælo continentiae vulnerati; ut obstrepere ei in hujus vitæ fine non posset, vulnere claudus, et virtutum admiratione confusus. Habes ergo non esse laudabilem, qui inveteratus in pecuniæ cupiditate sit, non renovatus in perceptione gratiæ.

13. Videamus aliud: « Semen eorum, inquit, secundum animam (*Job. xxi, 8*). » id est, non inter justos habentur. Justi enim spiritu seminant, et de spiritu metent vitam æternam: illi vero qui secundum animam seminant, spiritalia metere non possunt: quia animalis homo non percipit ea quæ sunt spiritus Dei: stultitia enim illi est, et non potest scire quæ sunt spiritus et ideo non repletur spiritalibus, sed iudicatur.

14. « Filii eorum in oculis (*Ibid.*), » id est, quæ faciunt, ideo faciunt, ut videantur ab hominibus, non quia boni consulant ut hoc eligant, quod futuro iudicio comprobetur. Filios ergo Scriptura pro operibus frequenter declarat, eo quod locupletior in bonis factis quam in filiis sit nostra posteritas. Unde et Ezechias de gravi ægitudine liberatus, « ex hodierno, inquit, filios faciam qui nuntiabunt justitiam tuam, Domine Deus salutis meæ, et non cessabo te benedicens cum psalterio omnes dies vitæ meæ (*Isa. xxxviii, 19, 20*). » Bona enim posteritas devotionis et fidei, quæ captivitati nescivit succumbere, quam filii Ezechiae pertulerunt.

658 15. Et addidit dicens: « Quia non est illis timor, non est flagellum a Domino (*Job. xxi, 9*). » Justus autem dicit: « Quoniam flagellatus sum tota die (*Psal. lxxii, 14*), » et optat flagellari, ut recipiatur a Domino: et vult timere Dominum, quia timor Domini initium sapientiæ est. Nec beatitudinem putat, si non abortit bucula sua (*Job. xxi, 10*). Sicut putant stulti. Per bovem enim quid significatur, nisi ruralis culturæ labor, qui semper redit in orbem, et nunquam desinit, sed cum expleri videtur, revocatur in exordium? Isti sunt qui colunt Sodomam et Gomorrhæam. Ergo qui colunt Ægyptum, glebasque terrarum aratro quodam solidæ mentis invertunt, laborem sibi pariunt, et dolores metunt. Ideo bucula eorum non abortit, sed parit, ut augeatur labor eorum et quæ conce-

(14) Rom. edit., *ut sit mihi a vobis hæc consolatio*; aliæ et mss. omnes, *non sit mihi a vobis consolationem quærere*. LXX autem, ἵνα μὴ ᾖ μοι παρά ὑμῶν αὐτῆ ἡ παράκλησις. Attamen quædam exemplaria negationem prætermittunt, ut docet Nobilius ad hunc locum.

(15) Edit. vet. ac mss. duo, *et videtur hoc sæculum peccatorum merito deseri*: alii tres... *merito deferri*. Rom. edit., *et videntur secundum hoc sæcu-*

lum peccatorum merito deseri. Cod. Vict. ac Thuan., *et videtur hoc secundum peccatorum merito deferri*. Commodè: superiori enim phrasi instituta sunt duo orationis membra, primum eorum qui prosperis abundant successibus: secundum eorum qui gravantur et in ærumna sunt hoc autem secundum, nempe gravari, et in ærumna esse, videtur merito deferri peccatorum.

perunt omnia, generant sine timore Dei. Justi autem longe aliter gloriantur. Non enim in abundantia divitiarum, nec in partu pecorum; sed in Domino gloriantur, dicentes: « De timore tuo in utero accepimus, et parturivimus spiritum salutis (*Isa xxvi, 18*). » De justis ergo dicitur, quia spiritum salutis generaverunt, quem acceperunt de timore Dei, non de malitia hujus sæculi, de qua legimus: « Ecce parturivit injustitiam, concepit laborem, et peperit iniquitatem (*Psal. vii, 15*). » Melior ergo abortus quam partus sæcularium. Denique de homine qui in hoc sæculum venit, et vanitatem mundi hujus et tenebras pertulit longævitate diuturna. Ecclesiastes pronuntiavit quia melior illo abortivus (*Eccle. vi, 3*). Huic enim requies magis quam illi; quia non expertus est varietatem sæculi, in qua et si mille annos quis vixerit, quod bonum est videre non potuit. Fugisse ergo hæc magis est gratiæ, quam subiisse.

16. Sed fortasse illud moveat quod adjunxit: « Quia manent sicut oves æternæ; pueri autem eorum ludunt accipientes psalterium et citharam, et delectantur voce psalmi. Consummaverunt autem in bonis vitam suam, in requie autem inferni dormierunt (*Job xxi, 11-13*). » Distingue hæc, et quia spiritualis es, dijudica. Impii sicut æterni sunt, non æterni; quia non possunt æternitatem accipere ab eo qui non sit æternus. Non ergo potest dare quod non habet, nec potest illuminare qui non possidet lucem: sed transfiguratur se in angelum lucis, ut decipiat incredulos. Transfiguratur autem se simulatione falsæ lucis, non splendore perpetuæ claritatis. Unde et Salvator ait: « Videbam Satanam sicut fulgur cadentem de cælo (*Luc. x, 18*). » Nec fulgur est, sed sicut fulgur. Considera hæreticum aliquem intentum abstinentiæ corporis, et cognitioni cælestium sacramentorum, sicut æternus putatur, non habet æternæ vitæ stipendium; quia falsam habet imitationem, qui fidei non habet veritatem. Hujus parvuli ludunt, sicut illa quæ cum luxuriata fuerit, nubere vult. Luxuriata est in psalterio et cithara, id est, in sono vocis, non sacramentorum profundo; ut labiis resultaret, non in corda conferret.

659 CAPUT V.

Impios in bonis sæculi finire vitam, at postea requie cælesti carere: contrarium vero nobis optandum; quod in prosperitate sit illecebra vitiorum ac impunitatis præsumptio. Hanc amentiam revincit sanctus vir, supplicium et præsens et æternum præparatum esse declarans. Tum, enumeratis eorum sceleribus, ipsa Deo latere, non posse ostendit; quæ sit eorumdem portio, descripsit; atque ad sapientiam quam illi deseruerunt, sectandam nos adhortatur.

17. Hujusmodi itaque in bonis sæculi consummaverunt vitam suam (*Job xxi, 13*), hanc atque quam vivebant, non illam cujus mercedem sperabant; et ideo in requie inferni dormierunt, non in

(16) Rom. edit., *si obviamus ei*; aliæ cum mss. omnibus, *si observemus eum*.

(17) Rom. edit., *stultitiæ ejus respondit*. Et infra,

A requie cælesti. Nos autem oremus hic potius laborem subire, ut in regno cælorum consolationem quietis æternæ mereamur adipisci. Magna enim illecebra delinquendi est rerum affluentia secundarum; in superbiam extollit, oblivionem auctoris infundit. Considera illam divitem in Evangelio super ostrum et purpuram recubentem, cujus de mensa micas justus ille pauper Lazarus colligebat (*Luc. xvi, 19-21*). Nonne tibi videtur dives ille ad Deum dicere: « Discede a me: vias tuas scire nolo (*Job xxi, 14*). » Et vere nolunt scire hujusmodi vias Domini; si enim vellent, cognoscerent. Sed quia plenæ sunt laboris, fugiuntur et declinantur a perditis. Quasi ebrius itaque non recognoscit salutis auctorem. Denique conversus ad compotatores suos: « Manducemus, inquit, et bibamus (*Isa. xxii, 13*), quid enim prodest si serviamus e? Aut quæ utilitas si observemus eum (16) (*Job xxi, 15*)? » Hæc itaque dicit sæcularium abundantia rerum temulentus; quia non continuo in sæculo scelerum merita rependuntur. Supinabatur enim, quia in manibus ei ad voluptatem omnia suppetebant: et conscius impietatis suæ cujus pœna sequestrabatur, putabat quod Deus impiorum scelera non videret.

18. Huic ergo opinioni ejus respondit (17) sanctus Job: Noli esse securus ac dissolutus, æstimans quod ad te in hoc ipso sæculo Domini flagella non veniant. « Verumtamen etiam impiorum lucerna exstinguitur (*Job xxi, 17*): » ad tempus lucet, non habet lumen æternum; et ipsis quamvis sæculum faveat, quia ejus qui principatum habet in hoc sæculo, faciunt voluntatem, solet venire rerum conversio, et dolores ab ira et indignatione cælesti, ut ventilentur, sicut paleæ a vento. Injusti sicut paleæ ventilantur, justi sicut triticum. Denique audi dicentem Petro Dominum: « Ecce Satanæ expetivit vos, ut ventilet sicut triticum: ego autem regavi pro te, ut non deficiat fides tua (*Luc. xxii, 31, 32*). » Deficiunt illi qui sicut paleæ ventilantur: non deficit qui ad similitudinem illius grani est, quod cecidit et resurrexit, plurimorum fructuum accessione cumulatum. Ideo dicit propheta: « Heu me, quia factus sum sicut qui colligit stipulam in messe (*Mich. vii, 1*)! » Stipulæ igitur quæ cito exuritur, impietas comparatur, et pulveri. Ideo postquam dixit: « Erunt sicut paleæ a vento (*Job xxi, 18*), » subtexit versiculum 660 statim dicens: « Aut sicut pulvis quem abstulit ventus (*Ibid.*). » Denique ut cognoscas quia impius sicut pulvis cito fatiscit atque evanescit, habes in primo psalmo dictum: « Non sic impii, non sic (*Psal. 4*), » id est, non sicut justus (18): « sed tanquam pulvis, quem projicit ventus a facie terræ (*Ibid.*). »

19. Et facit discretionem inter justum et impium. « Hic, » inquit, « moritur in simplicitatis suæ posolet venire rerum subversio.

(18) *Id est, non sicut justus*: hæc verba in Rom. edit. resecata fuerant.

tentia (19), totus in abundantia et gratia : interiora autem ejus plena sunt adipis : medula autem eorum supereffluit. Ille autem conficit in amaritudine animæ suæ cursum vitæ istius, nihilque boni epulatus finem accipit (*Job* XXI, 23-25). » Cui pro meritis suis quid potest dignum representari ? In sepulcro inducitur, et in tumultu vigilat suo. Ne hæc quidem pœna mediocris ; mortis requiem non habere, deferri eum non ad terram viventium, sed ad tumulos mortuorum. Qui vivit enim non inter mortuos quæritur, sed in Abrahæ sinu vitam carpit æternam. Ideo viri illi duo in veste fulgenti dicebant ad mulieres : « Quid quæritis viventem cum mortuis ? Non est hic (*Luc.* XXIV, 5). »

20. Deinde (*Job* XXIV, 2 seq.) enumerat scelera impiorum, quod confinia transcenderunt, et cum pastore diripuerint gregem, subjunctorium (20) pupilli abduxerint, pigneraverint bovem viduæ, agrum demessuerint non suum, infirmi autem in vineis eorum sine mercede et cibo operati sint, detractis vestimentis nudos fecerint dormire. Plerique quorum animæ operimentum ademerint, stillicidiis humescebant montium ; et quia integumentum deerat, petra sese operiebant. Rapiebantur pupilli ab uberibus matrum suarum, lapsi opprimebantur, qui magis erigi debuissent. Esurientes fraudabantur cibo, et anima infantulorum graviter ingemiscebat.

21. Numquid hæc ignorare potuit, quem nihil præterit ? « Nuda inferna in conspectu ipsius, et non est amictus nequissimis (*Job* XXVI, 6) ; » quia latere non possunt. « Extendit Boream pro nihilo : suspendit terram in nihilo, alligans aquam in nubibus suis, et non est rupta nubes sub pedibus ejus : columnæ cœli dissiluerunt, et timuerunt ab increpatione ejus. Virtute compescuit mare, disciplina autem struit cetum maris (21). Claustra reformidant eum : præcepto mortificavit draconem prævaricatore. Virtutem tonitruum ejus quis intelligit (*Ibid.* 7, 14) ? » In tantis ergo flagitiis « quæ spes impio est ? Numquid si confidit in Domino salvabitur ? Dicam, inquit, vobis quid sit in manu

(19) Rom. edit., in stultitiæ suæ potentia.

(20) Subjunctorium, id est subjugale. LXX, ὑποζύγιον ὀρφανῶν ἀπίγαγον. Vulg. autem, *Asinum pupillorum abduxerunt.*

(21) Sic edit, vet. et cuncti mss., excepto Dion. ubi legitur, *disciplina ejus stravit cetum maris.* Rom. edit. huic accedit, sed vocem *maris* omittit cum LXX, apud quos ἐπιστήμη δὲ ἔστρωται τὸ κήτος. Symmach..., συγκλῆ ἀλαζονειαν. Vulg. ab hoc non multum distans præfert, *et prudentia ejus per-*

A Domini ; » et desinite inanibus inania addere (*Job* XXVII, 8, 11).

22. Et describit quam miserabilis impiorum portio sit. Quod etsi plures habeant filios, sine posteritate sunt, quibus deest honorum meritorum successio (*Ibid.* 14, 15). Illa enim vera, posteritas, quæ non terris, sed in cœlo est. Hujusmodi ergo viris hæreditas inopia est, et mors successio. Cum divitias coacervaverint, mendicabunt ; quia cum mortui fuerint, indigebunt, qui requiem (22) invenire non possunt. Viduas eorum nemo miscabitur : sed manebunt desertii, atque omnis copulæ solatio destitui. Etsi congregetur pecunia sicut terra, atque ut lutum præparatum fuerit aurum. **GGI** Inanis erit sicut aranea substantia eorum, et omne nomini eorum patrimonium tanquam a tineis consumnabitur. Dormiens dives nihil adjacet, aperuit oculos suos, et jam non est (*Ibid.* 19). Permanet in dolovibus. Nihil ergo sunt omnia quæ in hoc mundo sunt. Aurum in metallis : de metallo eruitur, et in metallum revertitur (*Job* XXVIII, 1, 2). Quid enim aliud nisi metallum est mens avari ? Quæ tanquam defossum tenet quidquid receperit, et in venis terræ ac latibulis abscondit ; eo quod uti nesciat. Quotidie aurum de metallis promittitur ; de avaro proferre quis potuit ?

23. Cum igitur nihil prosit vana fames auri, quia quidquid congregaverit, labitur ; miserandi profecto qui deseruerunt viam justam, et obliti sunt eam, cui pretiosi lapides haudquaquam sunt comparandi, difficilis investigatu, impervia superbis, interclusa jactantibus : humelioribus plana, aperta sapientibus. Et ideo sapientiam debemus quærere, ut ambulemus in via justa, per quam adversarius ille sicut leo rapiens et rugiens, qui percurrit hunc mundum, transire potuit. Sed qui sapientiam vult investigare, non in abysso eam quærat (sicut philosophi, qui arbitrantur quod ipsi sua sponte, suo ingenio profunda ejus possint cognoscere), non in mari eam requirat. Etenim ubi tempestas, ubi procella venti est, non potest ibi esse sapientia, Sed ibi quærat, ubi est tranquillitas mentis, et pax quæ super omnem intellectum est.

cussit superbium.

D (22) Rom. edit. *quia cum superstites fuerint, indigebunt, et morientur qui requiem, etc.* Et infra ubi eadem ac Gill., *deserta... destitutæ*, Am. Era. et mss. nobiscum, *deserti... destituti*. Quod etiam explicari non incommode potest. Quidni enim liceat mortuos dicere in viduis suis desertos ac destitutos, quibus solatio esse in lege veteri putabatur, si quis maxime consanguineorum easdem in uxores duceret ?

LIBER TERTIUS

DE INTERPELLATIONE DAVID.

CAPUT PRIMUM.

David frequenter de sæculi vanitate disseruisse in psalmis, sed maxime in LXXII, ubi se, ob improborum prosperitates et calamitates proborum, graviter in illo commotum esse, ac tamen postea correctum significat. Uter ejusdem psalmi auctor David nimirum, an Asaph dicendus videatur.

1. Decursa est interpellatio sancti Job (23) : nunc adoriamur eam interpellationem quam reperimus in psalmis. Ipse quidem David pluribus locis de sæculi vanitate non tacuit, et inania esse quæ putantur bona istius mundi, frequenter asseruit, et maxime in psalmo trigesimo octavo, in quo dicit: « Verumtamen universa vanitas, omnis homo vivens (*Psal.* xxxviii, 6); » et quanquam in imagine Dei ambulet homo, tamen vane conturbabitur, thesaurizat, et ignorat cui congregat ea. Et alibi: « Usquequo peccatores, Domine, usquequo peccatores gloriabuntur (*Psal.* xciii, 3)? » Quod hic habeant umbratilem gloriam, ubi de sæculo excesserint, fructum consolationis invenire non possint. Idem tamen inseruit psalmum septuagesimum secundum, in quo ipse sub Asaph nomine protestatur quod ejus fuerit principium prolapsionis, ut non mediocri dolore perstrictus sit, cum videret peccatores in hoc mundo affluere divitiis, abundare rebus secundis: se autem, qui justificaverit cor suum, esse in afflictationibus et ærumnis; nec mediocrem traxisse offensam in exordio; sed postea per Domini flagella correctum, et illuminatum divinæ cognitionis gratia, veræ didicisse seriem traditionis.

2. Nusquam autem invenio sanctum Asaph aliquibus adversis fuisse vexatum: at vero sanctus David plurima et periculorum plena toleravit, de suis enim laboribus dicit. Unde et psalmus 662 non quasi sancti Asaph, sed quasi sancto Asaph, ut docet titulus, superscribitur, quod ex græco Psalterio apertius manifestatur, ut videatur David etiam huic Asaph sicut et aliis, canendum, quem scripserat ipse psalmum dedisse. Sed quia scriptum

(23) Edit. Rom. ad calcem in libri Interpell. quem nuncupabat, transtulerat has voces, *Decursa est interpellatio sancti Job*; et omissis sequentibus usque ad istas. *Ipse quidem*, totum hunc librum rejecerat inter enarrationes psalmorum sub titulo enarrationis in psalmum LXXII.

(23) Edit. omnes, ac mss., *inscriptionem comprehendit*; excepto Thuan., ubi habes, *inscriptio comprehendat*; forte lapsus est librarii in voce *inscriptio*, nisi dicamus appositionem seu potius ellipsim esse. Hoc autem loco videtur id Ambrosius significare, post decem subsequentes psalmos. quorum omnium titulus est: *Ipsi Asaph*, rursus

A est in ipso titulo, defecisse psalmos David, quomodo autem defecerunt, cum decursis his decem psalmis, postea psalmus David titularum (24) inscriptionem comprehendat usque in ultimum finem? Ideo sequestrata hujusmodi definitione, quæ sit psalmi series consideremus, et a primo versiculo interpellationis propheticæ ducamus exordium.

CAPUT II.

Ex ipso psalmi exordio correctionem Davidis deprehendi: Deum justis semper bonum esse, eo quod si vexentur adversis, futuræ remunerationis spe recreantur, et se semper peccatis minora pati existimant, nec ullis pœnis sua spoliari possunt sapientia: bonum tamen etiam improbis esse Deum, sed eos nolle paratam omnibus illius bonitatem experiri.

3. « Quam bonus Deus Israel rectis corde (*Psal.* lxxii, 1)! » Elucet in principio emendationis profectus. Nemo enim potest Deum bonum vere fateri, nisi hic qui non ex successibus commodorum suorum, sed ex cœlestium mysteriorum profundo, et divinæ dispositionis altitudine bonitatem ejus agnoscit: quæ non specie præsentium, sed futurorum utilitate pensanda est. Justo itaque semper bonus est Deus: et cum torquetur doloribus corporis, et cum affligitur acerbitate pœnarum, semper dicit: « Si bona accipimus de manu Domini, quæ mala sunt cur non sustineamus (*Job* ii, 10)? » Gratulatur hic se conteri, ut in futurum consolationem invenire possit; sciens quoniam qui bona receperit in hac vita, habet mercedem suam; futura præmia sperare 663 non poterit, qui non luctatus, non exercitatus sit diversorum certamine præliorum. Qui vero sive juste sive injuste afficitur in hoc sæculo, gratulatur vel quod hic solvat pretia delictorum suorum, vel quia novit eam esse apud Deum uberiores gratiam, si injuste pro ejus nomine, aut pro bono aliquo opere acerba aliqua patiat, secundum quod scriptum est: Quia nulla est gloria si peccantes punimini et suffer-

usque ad Psalterii finem subinde aliquos occurrere qui inscribantur, *psalmus David* nisi malis, usque in ultimum finem idem hic esse in finem, quæ verba psalmis non paucis præfiguntur Porro quod insoluta relinquitur ea difficultas, non mirabitur qui cum Augustino in psal. cv, num. 1, intellexerit quam sit arduum omnium arcana titularum penetrare. Sed hoc imprimis psalmi de quo agimus titulo congruere idem doctor satis testatur, cum post mysticam ipsius interpretationem ista subjungit: *Periculosum*, inquit, *locum tituli psalmi præsentis, sicut Dominus voluit, prætervecti sumus.*

lis, sed si beneficientes, et patientes: hæc est gratia apud Deum. « In hoc enim vocati estis, quia et Christus pro vobis mortuus est, relinquens vobis exemplum, ut sequamini vestigia ejus, qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus: qui cum malediceretur, non remaledixit: cum pateretur, non comminabatur (I Petr. II, 21-23). » Ergo justus etiam si in equuleo sit, semper justus est; quia justificat Deum, et minora se peccatis suis dicit sustinere: semper sapiens est: non enim aufertur equulei tormentis vera perfecta que sapientia: non amittit quod est; quia timorem excludit foras, studio et proposito charitatis: novit ut sapiens dicere, quia indigna sunt quæ in hoc corpore sustinemus remuneratione futuræ gloriæ; et omnes hujus temporis passiones superventuram mercedem æquare non possunt. Bonus igitur huic semper est Deus, qui novit quo tempore metat. Et ideo quasi bonus agricola hic arat agrum suum quodam abstinentiæ rigidioris vomere: hic stirpat quadam falce virtutum amputatrice vitiorum: hic stercoreat humiliando se usque ad terram, sciens quia Deus de terra suscitavit inopem, et de stercore erigit pauperem. Denique apostolus Paulus nisi æstimatus esset stercorea, nunquam Christum sibi potuisset acquirere. Hic custodit fructus suos, ut illic securius recondat. Semper itaque ei bonus est Deus, quia semper quæ bona sunt, de Deo sperat.

4. Accipe aliud: Quam bonus, inquit, Deus Israel rectis corde! » Non ergo omnibus bonus est Deus? Ille quidem omnibus bonus est, quia Salvator est omnium, maxime fidelium; et ideo venit Dominus Jesus, ut salvum faceret quod perierat: venit enim ut peccatum mundi tolleret, vulnera nostra curaret. Sed quia non omnes medicinam expetunt sed plerique refugiant, ne medicamentis compungatur vis ulceris, ideo volentes curat, non astringit invitos. Accipiunt igitur sanitatem qui medicinam expetunt: illi autem qui refutant medicum nec requirunt, bonitatem medici quam non experiuntur, sentire non possunt. Qui autem curatur, etiam sanatur; ideoque his bonus est medicus, quos sanavit. His igitur bonus est Deus, quibus peccata donavit; qui autem insanabile peccatum habet mentis suæ ulcere, quomodo potest medicum bonum æstimare, quem refugit? Pulchre itaque Apostolus, ut præmisimus, explanavit, quia et omnibus bonus est Deus, « qui vult omnes homines salvos fieri (II Tim. II, 4) » et ma-

(25) Revera scripti codices Rom., Mediol., Carn., secundum græcum, et cum his Augustinus, præferunt, non est declinatio morti eorum; quibus etiam annumerari potest Theodoretus; huic enim ἀνάθεσις quæ vox legitur apud LXX idem plane significat atque ἀπαγόρευσις, repudiatio, id est, eorum interitus evitari minime potest. Non male autem ab Ambrosio reddita est per dictionem *reclinatio*; siquidem verbum νεύω proprie actionem signat qua corpus inflectimus ac inclinamus: ἀνα-νεύω autem contrariam actionem qua inclinatum

xiine fidelibus divinæ bonitatis prærogativa servatur, quibus et voluntas Dei opitulatur et gratia. 664 Sed et Psalmista dicendo: « Quam bonus Deus Israel rectis corde! » ad ipsorum sententiam retulit, qui aliter de Deo sentire non norunt, nisi quia bonus ad omnia et in omnibus est.

CAPUT III.

Fateri Prophetam se tantum non esse prolapsam, dum peccatorum pacem æmularetur: duplicem esse pacem, sed eam quæ offendiculum habet, fugiendam; nullum in morte peccatorum levamen esse; non prodesse flagella post mortem exemplo Lazari et divitis demonstrari; quantum vero prosint in vita, Davidem ac Jobum patefacere; demum perpetuo esse flagellandos, qui hic flagellati non fuerint.

5. Denique sequentibus exponit ipse quid senserit, dicendo: « Mei autem pene moti sunt pedes, paulo minus effusi sunt gressus mei; quia zelavi in peccatoribus, pacem peccatorum videns (Psal. LXXII, 2, 3). » Non utique pedes corporis appellat gressus, sed directionem mentis et gressum, de quo alibi dicit: « Non veniat mihi pes superbiæ, et manus peccatorum non moveat me (Psal. xxxv, 12). » Ideo semper petendum est ut dirigat Dominus nostrorum animorum vestigia, ne labantur, et lubrico quodam erroris effusa stabilitatem sui tenere non possint. Prolapsionis autem causa ea est, quod pacem æmulatus est peccatorum. Æmulari autem debemus quæ bona sunt, non ea quæ plena dedecoris; sicut et Paulus apostolus expressit dicens: « Bonum est autem æmulari in bono semper (Galat. IV, 18). »

6. Nec te moveat quod pacem in malo posuit. Denique et in Evangelio habes esse pacem, quam respuit Christus, ut ipse ait: « Pacem meam relinquo vobis, pacem meam do vobis: non sicut mundus dat, ego do vobis (Joan. XIV, 27). » Est enim pax quæ non habet offendiculum, est quæ habet: quæ ex dilectione est, non habet offendiculum quæ ex simulatione, habet. Ideo et propheta dicit: « Pax, pax; et ubi est pax (Ezech. XIII, 10)? » Refugiamus ergo pacem peccatorum; conspirant enim adversus innocentem, coeunt ut justum opprimant, viduam exterminent vel expugnent ejus pudorem.

7. Et ideo « non est reclinatio morti eorum (Psal. LXXII, 4): non declinatio, ut plerique codices latini scripti sunt, sed reclinatio (25). Quando enim laboramus, et incurvamur ad opus aliquod, atque inclinamur, nos reclinare consuevimus peccatores autem gravium scilicet delictorum, et maxime impii, se reclinare non possunt; de quibus dictum est: « Et dorsum illorum semper incurva

corpus reclinamus, hoc est, erigimus; ea quippe vis est præpositionis *re* in compositione verborum ut eis non raro significationem simplicibus verbis, aut etiam, ex præpositionibus *cum* et *in* compositis, contrariam tribuat; ut patet in verbis, signo, resigno; contego, retego; innuo, renuo, et similibus. Alias hujus loci differentias in notis Nobilii ad hunc versum, et in locis variantibus ultimæ editioni Commentariorum S. Augustini in psalmos præfixis invenies.

(*Psal.* xxviii, 24). » Non enim se erigunt ad cœlestia, qui Christo non adhæserunt. Et ideo nec resurgunt cum eo, quorum mors pessima, sicut scriptum est; « Mors peccatorum pessima (*Psal.* xxxiii 22). » Qui autem Christo commoritur, et consepelitur cum illo, non solum reclinatur, sed etiam resuscitatur. De quo pulchre illud convenit dictum: « Universum stratum versasti in infirmitate ejus (*Psal.* xl, 4); » maxime si martyr sit, cujus infirmitas passione solvitur, mors resurrectione.

665 8. Vidimus illum divitem qui indutus purpura et bysso in hoc sæculo recumbebat, et epulabatur quotidie splendide, de cujus mensa quæ cadebant pauper Lazarus colligebat, quemadmodum in tormentis positus, in inferno se reclinare non poterat; sed vix ad Abraham, non totum se, sed solos oculos erigebat, rogans ut mitteret Lazarum, qui extremum digiti sui in aquam tingeret, et linguam ejus refrigeraret (*Luc.* xvi, 19-24). Ergo illius morti reclinatio non erat, nec firmamentum in plaga ejus (*Psal.* lxxii, 4). Nihil enim prosunt flagella post mortem.

9. Et ideo David dum esset in istius corporis vita, in flagella se præparabat, ut eum Dominus reciperet castigatum. Considera iterum mihi sanctum Job, qui perfusus erat ulceribus, et concutiebatur omnibus membris, et plenus erat totius corporis sui doloribus, glebas terræ vulnerum suorum sanie et humore dissolvens, quemadmodum cum se in hoc corpore positus reclinare non posset, requiem mortis invenerit; ideoque conscius sui dixit: « Mors viro requies (*Job* iii, 23.) » Is igitur in plaga non motus est, nec nutavit sermonis sui lubrico, qui in illis omnibus nihil peccavit labiis suis, sicut Scriptura testatur (*Job* ii, 10): sed magis plagæ suæ reperit firmamentum, per quam confirmatus in Christo est. Ergo et Job et David, quia hic flagellati sunt, firmamentum habuerunt in plaga sua; quia flagellat pater filium quem suscipit: qui autem hic non flagellantur, ibi non suscipiuntur ut filii. Ideoque in laboribus hominum non sunt, et cum hominibus non flagellabuntur (*Psal.* lxxii, 5); » ut in perpetuum cum diabolo flagellentur (*ibid.* 6).

CAPUT IV.

Peccatores iniquitate propria vestiri; quod vestimentum a nobis rejiciendum, ut vestimento virtutum induamur, ac potissimum jejunii; hoc se utiliter Josephum induisse, Adamum exuisse cum gravi damno; denique Judæorum iniquitatem quasi æ adipe prodeuntem magnam ac deliberatam exstitisse.

10. « Ideo obtinuit, inquit, eos superbia eorum, cooperti sunt iniquitate et impietate sua (*Psal.* lxxii, 6). » Malum vestimentum iniquitas, quod si

(26) Sic mss. Thuan., Laud. et Colb. Alii autem duo, loco vocis *adipsal*, lacunam habent. Edit. vero tantummodo præferunt, *adeps dicitur pingue*. Clarum est inductam esse hanc diversitatem, ut vox non intellecta evitaretur; sed nos potiorum mss. lectionem representamus, maxime cum fieri potuerit ut dictio *adipsal*, ætate Ambrosii, a populo per corruptionem frequentaretur.

A quis voluerit in nobis tenere, remittere nos oportet, ne incipiat in iudicium venire nobiscum; et si quis tunicam nostram quam accepimus spiritalem auferre conetur, remitte pallium iniquitatis, sume operimentum fidei atque patientiæ, quo se David operiebat in jejuniis, ne amitteret integumenta virtutis. Ipsum jejunium operimentum est. Denique nisi sanctum Joseph texisset jejuna sobrietas, adulteræ protervitas exuisset. Quo jejuniis si se tegere voluisset Adam, nudus non fuisset effectus. Sed quia de ligno scientiæ boni et mali contra interdictum cœlestis gustavit, et imperatum jejunium prævaricatus est incontinentiæ cibo, nudum se esse cognovit. Quod si jejunasset, et fidei servasset exuvias, nec se aspexisset intectum. Non ergo nos induamus iniquitate et impietate, ne de aliquo

666 nostrum dicatur: « Et induit se maledictionem (*Psal.* cviii, 18). » Male se induit et Adam, qui, dum quæreret integumenta foliorum, maledictionis excepit sententiam.

11. Induerunt se maledictione Judæi, de quibus scriptum est: « Prodiit quasi ex adipe iniquitas eorum, transierunt in dispositionem cordis (*Psal.* lxxii, 7). » Ab adipe *adipsal* (26) enim dicitur, id est, pingue. Sicut enim anima bonis pastoa, et referta virtutibus, tanquam adipe et pinguedine repletur, ut scriptum est (*Psal.* lxi, 6); sic iniquitas quæ quasi ex adipe procedit, non tenuis et exilis significatur, sed plena vitiorum. Denique non fortuito quodam lapsu in errorem incidere: sed consilio et dispositione in sacrilegium transierunt.

CAPUT V.

Qui os suum in cælum ponunt, eos præ cæteris esse qui omnia stellarum necessitati attribuunt: ipsis tamen hanc a Deo gratiam reservari, ut revertantur cum Israel; cujus reditus mysterium declaratur: eosdem ut a Deo negent occulta cognosci, maxime induci peccatorum divitiis: postremo idem de Christo sensisse Simonem Phariseum.

12. « Posuerunt in cælum os suum, et lingua eorum transivit super terram (*Psal.* lxxii, 9). » Ponere in cælum os suum quid sit, docet nos ille ex fratribus adolescentior, qui regressus ad patrem dixit: « Pater, peccavi in cælum et coram te (*Luc.* xv, 18). » Ponunt autem in cælum os suum qui sibi criminum auctoritates (27), nativitatis putant quadam necessitate deferri. Hi nec cælo nec terris parcere solent, ut cursu quodam stellarum arbitrantur vitam hominis gubernari. Nihil providentiæ, nihil bonis moribus derelinquunt. Atque utinam et isti, sicut ille unus de duobus adolescentibus, revertissent: bonus Dominus remedium non negasset (28), et tamen etiamsi ipsi nolint sanari, reservat Dominus

(27) Edit. Era., *qui sibi criminum auctores, nativitates*; Gill. et duo mss., *vanitates*; Rom., *nativitatibus*. Ms. vero Vat., *auctoritate nativitates*, alii denique., *auctoritates, nativitatis* etc. Cujus lectionis sensus omnium videtur maxime naturalis.

(28) Edit. Rom., *et tamen etiam ipsis, si volunt sanari*, etc. Edit. Am. Era. ac Gill. cum mss. Vat. et Gall.

regressionis gratiam ; ut qui in Israelexpulsi sunt per cordis proprii cæcitatem, per plenitudinem Ecclesiæ revertantur ; et non vacuos dies vitæ istius ducant, sed plenos habeant bonæ operationis et fidei, cum repleverit eos Dominus gratia spiritali. Quomodo autem revertantur, accipe. « Quia cæcitas, inquit, ex parte Israel contigit, donec plenitudo gentium intraret, et sic omnis Israel salvus fieret (Rom. xi, 25, 36). » Sed quia mysterium oportebat impleri, « ut concluderet Deus omnia in incredulitate (Ibid. 32), » id est, redargueret atque convinceret (cum enim duo contendunt, si unus superior sit, dicitur : Concluserit illum alterum), ideoque per suam misericordiam ut subditus fieret Deo mundus, regressus quidem est populus in hæredibus ; sed is celeri errore traductus est, ut Deum non crederet occultorum esse præscium. Sed Dominus illis, ut quandoque redimantur, salutis futuræ gratiam reservavit dicens : « Ideo revertetur huc populus meus (Psal. LXXII, 40). » Quid est huc ? Id est, ad me, ad æquitatem et justitiam meam, ad cultum meum.

13. « Et implebit dies vitæ suæ (Ibid.). » Quod utique sic accipies, 667 ut populus quidem redimatur, qui crediderit in eo : in quo etsi non redimantur qui non crediderunt, tamen redempti populi Dei prærogativa defertur.

14. Isti ergo in errore positi dixerunt : « Quomodo scivit Deus ; et si est scientia omnis in Altissimo (Ibid. 14) ? » Putant enim non esse in Deo scientiam ; quia peccatores abundant prosperis sæcularibus. Et adhuc inducit eos loquentes : « Ecce ipsi peccatores et abundantes in sæculo, obtinuerunt divitias (Ibid. 12). » Habes hoc in Evangelio planius expressum, ubi Simon ille Pharisæus videns quod mulier illa peccatrix venit in domum ejus, et super pedes Christi effudit unguentum, dicebat intra se : « Hic si esset propheta, sciret utique quæ et qualis est mulier quæ tangit eum ; quia peccatrix est (Luc. vii, 39). » Sed patientia Dei non præjudicat veritati, et præscientia ejus ac providentia hoc ipso amplius probatur, quod in peccato positus successu affluit sæcularium prosperorum. Quod fortior videns ridet, incautus traducitur et movetur.

CAPUT VI.

Prophetam cum primo animo despondisset, postea castigatione emendatum cognovisse omnia quidem evenire dispositione divina, opes autem non esse præmia virtutis, nec panam peccati inopiam.

15. Denique Psalmista dicit, dixisse se : « Ergo sine causa justificavi cor meum : et lavi inter innocentes manus meas (Psal, LXXII, 13), » Hoc est, video illos abundare, video illis commoda omnia secundare, me autem conteri atque exagitari tentationibus plu-

præferunt : *Et tamen etiam ipsi si nolunt sanari ; excepto Thuan., qui ut antiquitate, ita et perspicuitate videtur hoc loco præferendus.*

(29) Edit. Era. ac Gill., *Ecce generatio filiorum tuorum cui disposui.* Rom., *Ecce generationi filiorum tuo-*

rimis. Frustra ergo dedi me innocentiae, atque ad studium sobriæ conversationis intendi. Et pulchre ait : « Lavi inter innocentes manus meas (Ibid.) ; » ut non arrogare sibi summam innocentiae, sed sedulum deferre studium videretur.

16. Interea non impune hujusmodi a se sermonem exisse testatur. Nam tota die flagellatum esse se memorat ; quia frustra justificasse se Domino cor suum dixerat : post flagella autem continuo secuta est pravæ opinionis correctio. Statim enim « vindex meus, inquit, in matutinis (Ibid. 14), » id est in aperto et perspicuo ; lux enim veritatis comprehendens eum, non sivit hæc sentire quæ dixit. Revincebat itaque et redarguebat me veritatis lumen offusum animo meo, eo quod non recte dixerim : « Sine causa justificavi cor meum. » Locutus sum enim illa tanquam in tenebris constitutus, et recordanti illa mihi cor compungebatur : compuncto autem corde, illuminabatur affectus ; ut fieret in corde meo ignis flammigerans, qui faciebat in me diei spiritale principium. Illuminata itaque oriente mihi die et quasi in multis matutinis positus, intelligebam quia extra constitutionem generationis filiorum Dei factus sum. Qui cum primo credidissem, eo quod operator mundi providens generationi humanæ, omnia ad utilitatem nostri vel tristitia, vel ea quæ parum delectent, fecerit ; tam bonam sententiam postea pravæ opinionibus turbatus amisserim.

17. Conferebam itaque cum corde meo, et dicebam 668 mihi : « Si narrabo sic, quia sine causa justificavi cor meum, » occurrebat mihi Dei vox dicens : « Ecce generationi filiorum tuorum cui disposui (29) (Ibid. 15) : » id est, ecce in Scripturis invenis, o tu Adam, quia disposui generationi filiorum tuorum, quia fortuito divitiæ ad impios, non aliique merito deferantur, nec præmia virtutis sunt emolumenta thesauri : nec e contrario inopia pœna peccati est, sed indiscrete veniunt ista, quæ modo fluminis quodam sæculi profluvio volutantur.

18. Et existimabam, et videbar mihi cognoscere hoc esse verum (Ibid. 16), hoc congruere divinæ providentiæ et convenire ; me autem frustra in iis turbatum esse, in quibus inhærere non debui.

CAPUT VII.

Emendato errore David hunc unum laborem sibi cognoscit superesse, ut ingrediatur in adyta divinæ cognitionis. Sancti progressu ætatis finem suum scire desiderant, et quis ille sit. Primum veram cognitionem hanc esse, qua credimus prospera improbis ad hoc tantum concessa, ut eorum excusationes excludantur. Eosdem dum Dei beneficiis allevantur, dejici ac prorsus redigi ad nihilum.

19. Itaque quia videbar mihi veram sententiam comprehendisse, et cognitionem rei ipsius esse as-

rum sic disposui. Mss. denique, *Ecce generationi filiorum tuorum cui disposui.* Hellenisus est sive attractio regiminis. LXX, ἰδοὺ τῆς γενεᾶς τῶν υἱῶν σου ἣ συντέθεικα.

secutus, dicebam mihi : « Hoc labor est ante me, donec introeam in sanctuarium Dei, et intelligam in novissimo (*Psal.* LXXII, 16, 17). » Id est, solus mihi superest labor, ut ingrediar in sanctuarium Dei, ubi est Cherubim, id est cognitionis profundum, et non laborem in incertis (30) et vanis opinionibus ; narratio enim fatui sicut sarcina in via. Ideo ingrediamur adytum cognitionum sacrarum, atque interiora penetralia veritatis, ut non sit in nobis labor ; sapientia enim nos a sensu laboris abducit. Denique non est labor in Jacob. Causa autem laboris ignorantia est : quoniam qui nescit justis reposita esse præmia, non reficitur a laboribus, sed magis imprudentiæ suæ labore curvatur et frangitur. Ingrediamur igitur sanctuarium Dei, ubi sunt Cherubim, in quibus est recordantia sacræ cognitionis et veri illius atque æterni luminis.

20. In illo candelabro imago resplendet, quo possimus intelligere in novissimo. Sanctus etenim in ultimo cognoscit, et perfectam sapientiam processu ætatis adipiscitur dicens : « Notum fac mihi, Domine, finem meum, et numerum dierum meorum quis est, ut sciam quid desit mihi (*Psal.* xxxviii, 5). » Quis est finis, nisi ille, cum traditur regnum Deo Patri, quando revelantur occulta sapientiæ ? Hunc finem nostri certaminis requirebat Propheta, cupiens cognoscere quid suæ desset perfectioni ; finis enim disciplinæ nostræ et studiorum perfectio est.

21. Hæc ergo prima veræ ratio cognitionis ; quia fortuito accidant quæ in sæculo sunt : secunda illa : quia « propter eorum tergiversationes posuisti eis (*Psal.* LXXII, 18) » successus profluos sæcularium commodorum, et abundantiam divitiarum ; ne causarentur propter inopiam se et acerbitatem alicujus doloris et luctus minus fuisse devotos, atque in culpam latrocinii et direptionis studium necessitate egestatis 669 impulsos. Non enim ad tranquillitatem vitæ usuramque lætitiæ divitiis opimati, aut honoribus elevati sunt : sed ut querela excluderetur, coacervaretur ærumna.

22. Dejiciuntur itaque dum elevantur hujusmodi viri (*Ibid.*). Non enim gratia, sed ruina est ; ubi nec diuturni usus muneris reservatur, et adimitur excusatio delinquendi. Quod enim gravioris pondus querelæ, quam illud divinum quod habes in Michææ prophetæ libro : « Popule meus, quid feci tibi, aut in quo contristavi te, aut quid molestus fui tibi ? responde mihi. Nonne eduxi te de terra Ægypti, et de domo servitutis liberavi te (*Mich.* vi, 3, 4) ? » Ecce quomodo dejiciuntur impii dum allevantur, querela eorum excluditur, pœna acerbatur. Cœlestibus enim beneficiis invitati deserere non debuerunt vitæ securitatis et prosperitatis datorem, cui magis debuerant obtemperare. Sed sicut justitia Dei magna, ita etiam severa vindicta. Quando enim impius parseverare consuevit, de quo

A et alibi habes scriptum : « Vidi impium superexaltatum et elevatum super cedros Libani ; et transivi, et ecce non erat : et quæsivi eum, et non est inventus locus ejus (*Psal.* xxxvi, 35, 36) ? » Incredibilis celeritas extinctionis ejus. Vides subito impium in hoc sæculo potentem : dum tu transis, ille jam non est. Quanta est enim umbra in terra ! quam non diuturna ! Transpone vestigium, et umbra præterit. Aut si hic aliquid movet, ad ea quæ futura sunt, attolle mentis vestigium, et invenies illic impium non futurum, quem hic esse credebas ; non enim est, qui nihil est. Denique Dominus eos cognovit qui sunt ipsius : qui autem non sunt, eos non agnoscit ; quia ipsi eum qui est, non agnoverunt.

CAPUT VIII.

B *Impios in interitu suo cum somnio bene comparari, quod nempe animæ illorum omnibus bonis vacuæ reperiantur : et eorumdem tenebræ imagines e lumine cœlestis Jerusalem deleantur.*

23. De ipsis ergo et hic dicit : « Defecerunt et perierunt propter iniquitatem suam, velut somnium exsurgentis (*Psal.* LXXII, 19, 20), » id est, ita deficiunt et evanescent impii, sicut somnium exsurgentis a somno primum ; quia in tenebris sunt, et in tenebris ambulaverunt, nec resedit aliquod eorum boni operis vestigium, sed similes eorum qui somnium vident : qui autem somniat, in nocte sumniat ; nox autem in tenebris. Filii tenebrarum sunt privati sole justitiæ, et splendore virtutis, dormientes semper, et non vigilantes, de quibus bene dicitur : « Dormierunt somnum suum, et nihil invenerunt (*Psal.* LXXV, 6). » Etenim cum animæ eorum a corpore separatæ, tanquam resoluti a corporis somno nihil invenient, nihil tenebunt ; et quod se tenere arbitrabantur, amittent ; quoniam stultus et insipiens cum divitiis exundaverint, relinquent alienis divitias suas, neque simul ad inferna descendet cum eis gloria domus eorum.

24. Sequentia quoque demonstrant quomodo impius non inveniatur, sed intereat. Quoniam imago ejus in civitate Domini illa superiore Jerusalem non invenitur. Dominus enim pinxit nos ad imaginem et similitudinem suam, sicut ipse docet dicens : « Ecce ego, Jerusalem, pinxi muros tuos (*Isa.* XLIX, 16). » 670 Si bene egerimus, manet in nobis ista imago cœlestis : si male quis agit, deletur in illo hæc imago (illius utique qui descendit de cœlo), et est in eo imago terreni. Unde et Apostolus dicit : « Sicut portavimus imaginem illius terreni, portemus et imaginem hujus cœlestis (*I Cor.* xv, 49). » Bonorum ergo imagines perseverant, et in illa Dei civitate resplendent. Si quis autem ad graviora peccata deflexerit, nec egerit pœnitentiam, imago ejus aboletur vel dejicitur ; sicut Adam de paradiso ejectus est et exclusus. Quicumque autem pie honesteque se gesserit, intrat in civitatem Dei, et infert imaginem suam, ut in illa Dei fulgeat civi-

(30) Ita mss. Thuan., Vict., Colb., Torn. At edit. Era. ac Gill., et non labor est in incertis. Rom., et non abor qui est in incertis. etc.

tate. « Domine, in civitate tua imaginem ipsorum ad nihilum rediges (*Psal.* LXXII, 20); » quia isti in lumine fulgere non possunt, qui tenebrosis se operibus iuduerunt. Exemplum accersamus de sæculo. Vide quemadmodum in civitatibus bonorum principum imagines perseverent, deleantur imagines tyrannorum.

CAPUT IX.

Prophetam cognitione divinæ providentiæ recreatum: ipsum et cum eo omnes homines comparatione cælestium civium jumentis haud esse absimiles; eosdem tamen Dei gratia ad humanam revocari dignitatem.

25. Hæc ergo considerans, animoque intendens sanctus Propheta delectatus est, qui fuerat ante turbatus. Unde ait ipse: « Quia delectatum est cor meum, et resoluti sunt renes mei. Et ego ad nihilum redactus sum, et nescivi: et velut jumentum factus sum apud te, et ego semper tecum (*Psal.* LXXII, 21-23). Cum cognovissem, inquit, quia Deus humana curat et respicit, « requieverunt renes mei, » hoc est, ex maxima fatigatione veteris imprudentiæ quievi per agnitionem boni cælestis et gratiæ. Sunt enim quidam renes animæ, qui vexantur in nobis per ignorantiam laborem: hi resolventur ad requiescendum cælestis agnitione doctrinæ, et quasi pulchro quodam fulcro cælestium præceptorum subnixi foventur. Tunc, inquit, intellexi, quia vane fatigabar; quoniam id quod verum est nesciebam.

26. « Et velut jumentum factus sum: » pulchre addidit, « apud te; » comparatione enim cælestium homo quid est nisi jumentum irrationabile? Nam et stellæ cum sint lucidæ, vanescunt solis exortu. Et Moyses ait: « Non sum idoneus ab hesterno die, ex quo cœpisti loqui cum servo tuo: et tenui, inquit, voce et tardiloquus sum (*Exod.* iv, 10). » Ita ergo et homo, non dicam Christi, sed angelorum comparatione mutum videtur esse jumentum. Sed tamen nemo desperet: quia homines et jumenta salvos facit Deus. Et ideo quia non ex me, sed ex te didici, tibi adhærebo semper: ut desinam esse jumentum, et dicas mihi: « Tu autem hic stam tecum (*Deut.* v, 31). » Circumfusus enim Dei gratia homo incipit esse, qui per imprudentiam prætendebat insensibilitatem et inscientiam bestialem. Homo enim eo probatur, si capax sit rationis et gratiæ. Ita a mutis animalibus separatim se esse gaudet et in hominum adscitum esse consortia, quæ Deus visitat et tuetur. Quid enim est homo, nisi quia memor est ejus Dominus, aut quia a Domino visitatur?

671 CAPUT X.

Si Deus nobis ad dexteram non fuerit, eum locum a diabolo occupatum iri, sicuti primo parenti contigit; cum hujus vices ageret Christus, eum sibi ad dexteram dæmonem statuisse, quo ipsum gloriosius prosterneret: postremo maximas utilitates ad eos redire, quibus ad dexteram steterit Christus.

27. Uude quasi visitatus ab eo dicit: « Tenuisti manum dexteram meam, et in voluntate tua de-

A duxisti me, et cum gloria assumpsisti me (*Psal.* LXXII, 24). » Sic accepimus, et secundum Græcum sic convenit. Dixit enim Græcus: Ἐράτησας τῆς χειρὸς, id est, « tenuisti manum, τῆς δεξιᾶς μου. dexteram meam. » Bene dirigitur, cujus dexteram Deus manu sua tenet. Potest dicere: « Dominus a dextris meis, ne commovear (*Psal.* xv, 8). » Adam si a dextris suis Dominum habere voluisset, non esset a serpente deceptus. Sed quia oblitus est mandatum Dei et valuntatem serpentis implevit, manum ejus diabolus tenuit, et ad lignum scientiæ boni et mali extendi fecit, ut interdicta decerperet. Præjudicatum est in illo omnibus, et cæpit universis adversarius ad dexteram stare. Unde et illa in Judam maledicti forma processit: « Et diabolus stetit a dextris ejus (*Psal.* cviii, 6). » Si illud maledictum grave, maxima est ista benedictio, qua maledictionis duræ vincula laxantur. Ideo Dominus Jesus ad dexteram sibi diabolus statuit, sicut in Zachariæ libro legimus (*Zach.* iii, 1); hominis enim causam locumque suscepit. Ibi ergo stetit, ubi Adæ stabat hæreditas. Quasi bonus athleta permisit eum ad dexteram sibi stare, ut eum retrorsum repelleret, dicens: « Vade retro, Satana (*Matth.* iv, 10). » Itaque adversarius loco dejectus recessit: tibi autem ne diabolus a dextris staret, ait: « Veni, sequere me (*Matth.* xix, 24). » Prævidens igitur David adventum Domini, qui nos a potestate adversarii liberaturus descendit e cælo, ait: « Dominus a dextris est mihi, ne commovear (*Psal.* xv, 8). » Cui autem a dextris erat diabolus, movebatur. Merito ergo et hic ait: « Tenuisti manum dexteram meam, » id est, ut jam peccare non possim; ut ille lubrico ante fluctuabundus vestigio, fida possim statione consistere. Quam bene hoc apostolus dicit, quando eum turbatum Dominus vidit, et extendens dexteram suam titubare non passus est, atque intrepido firmavit incessu (*Matth.* xiv, 30, 31). Liberatus itaque Petrus quid aliud est locutus nisi hos propheticos versus: « Tenuisti manum dexteram meam, et in voluntate tua deduxisti me, et cum gloria assumpsisti me. » Quæ est dextera nisi actiosa animæ viatus? Quæ si Domini voluntate dirigatur, nihil aliud desiderat, nil requirit, nullas mundi hujus opes, nulla adjumenta deposcit.

CAPUT XI.

D *Davidem possessione Dei contentum nihil præter eum exoptare; debere enim terrena deleri oblivione, ut succedant cælestia, atque etiam ad Deum qui neminem repellit, accedatur, a quo pravis tantum actionibus recedimus.*

28. Ideo dicit sanctus David: « Quid enim mihi restat in cælo, et a te quid volui super terram (*Psal.* LXXII, 25)? » Id 672 est. Tu portio mea es, abundas mihi ad omnia, nihil quæsi aliud, nisi ut te partem haberem, nulli me cælesti, ut gentiles faciunt, subdidi creaturæ, nullas sæculi hujus divitias, et voluptatum illecebras concupivi. Nullius ego, qui a te assumptus sum: nec superest in cælestibus quod amplius quæram. Nihil habens,

omnia habeo ; quia Christum habeo, cui Pater altissimus « non pepercit ; sed pro nobis omnibus tradidit illum : quomodo ergo non cum illo omnia nobis donavit (*Rom. VIII, 32*) ; » sicut Apostolus dixit ? Omnia enim in Christo, per quem omnia, et in quo constant omnia. Omnia ergo in illo habens, aliam non quæro mercedem, quia ipse merces est universorum. Ideoque perfecto dixit : « Tolle crucem tuam, et sequere me (*Marc. VIII, 34*). » Qui illum sequitur, non præmio ducitur ad perfectionem : sed perfectione consummatur ad præmium. Imitatores enim Christi non propter spem boni sunt, sed pro amore virtutis. Christus enim per naturam, bonus, non propter præmii cupiditatem. Ideo passus est, quia benefacere delectavit, non quia incrementum gloriæ ex sua passione quærebat. Ideo qui illum imitari cupit, non quod sibi, sed quod aliis prosit, operatur. Unde non immerito deficit sibi, aliis autem virtutis incremento valet.

29. Et convenienter dicit : « Defecit cor meum et caro mea, Deus cordis mei (*Psal. LXXII, 26*). » Neque enim possunt perpetua succedere, nisi terrena defecerint. Deficit ergo caro, quando mortificantur quæ sunt carnalia. Deficiunt et illi qui mortificationem Jesu Christi in sua carne circumferunt ; mors enim Christi in illis operatur, ut omnis errorum moriatur illecebra. Unde colligitur quia et cor hominis deficit, quando mortificantur cogitationes malæ, quæ de corde procedunt ; ut

terrena omnia abscondat oblivio, et fiat Deus cordis eorum, qui beati mundo corde Deum videre mereantur ; ut appropinquent tibi, et non se segregent. Deus enim appropians, non repulsor appropinquantium est ; omnibus enim vult salutis causa esse, non mortis. Denique neminem repellit nisi qui se ab ejus conspectu putaverit sequestrandum.

30. « Quoniam ecce, inquit, qui elongant se a te, peribunt (*Ibid. 27*). » Unusquisque enim operibus suis pietati tuæ sese aut jungit aut separat. Fugit enim Deum qui operatur ea, quorum cognitionem metuat deprehendi ; sicut ille qui tectus parietibus et circumfusus tenebris a Domino Deo sese existimat non videri : videtur autem cum « Perdidisti omnes qui fornicantur abs te (*Ibid.*), » Sicut enim mulier quæ fornicatur, non adhæret viro, nec una caro cum viro suo, nec unus spiritus est ; sed dividit sese ac separat fornicando : ita quæcunque anima non adhæret Deo, sed vanis idolorum cultibus inserviens fornicatur, dividit se sacrilegii sævitate (31), et longe fit a Domino, quæ prope esse deberet. Perit autem qui separatur a Domino.

31. Unde sanctus qui Dei judicium reformidat, semper adhærere vult Christo, et in eo spem suam ponere, ut laudet Dominum (*Ibid. 28*), cui est honor, gloria, perpetuitas a sæculis, et nunc et semper, et per omnia sæcula sæculorum. Amen.

(31) Omnes edit. *sacrilegii obscenitate* ; omnes mss., *sacrilegii sævitate*.

IN APOLOGIAM PROPHETÆ DAVID ADMONITIO

Nonnulli (cap. 1, num. 1) cum historiam David perlegendo tantum prophetam ac regem tam sanctum in geminum scelus, adulterii scilicet atque homicidii, incidisse cognovissent, offensionem haud medicrem passi fuerant. Quapropter hujus rei vulgato rumusculo, sanctus Ambrosius, ad utilitates populi sui numquam non intentus, huic malo putavit mature occurrendum. Itaque sacrum suggestum conscendens, defensionem ejusdem prophetæ ac regis aggressus est. Neque tamen ipsum ita suscepit defendendum, ut a crimine immunem assereret. Fatetur siquidem (cap. 1 et seq.) illum duobus gravissimis peccatis maculatum fuisse : at vero contendit eundem accelerata confessione (cap. 2), proluxa pœnitentia (cap. 4), et indefesso bonorum operum studio (cap. 6 et seq.) expiatum, ut jam peccatoribus eum accensero quem ipsemet Deus absolverat (cap. 4 et alibi), minime liceret : cæterum haudquaquam insolitum videri, quod tentationis et concupiscentiæ vi succubuerit homo fragilis (cap. 4 et alibi), sed illud prorsus omnium admiratione dignum, quod rex potentissimus qui legum severitate non tenebatur, statim atque de commisso peccato fuit admonitus, culpam agnoverit, eamque sincero ac vehementi dolore deleverit. Addit his memoratum lapsum eam ob rem divino permissum consilio, ut idem ille a posteritatis exemplum humiliatus exerceretur ac probaretur (cap. 2 et 3) ; neque non in hoc ipso mysterii figuram extitisse (cap. 3), quæ atrocitatem noxæ minueret. Postremo, non paucis præclaris ac sanctis actionibus (cap. 6 et seq.) quibus Propheta delictum texerit suum, dinumeratis, affirmat eum alio patrono haud indigere ; quandoquidem et psalmo L, quo et actam abs se pœnitentiam et impetratam veniam testatus est (cap. 8 et seq.), suam ipse reliquit apologiam. Hoc vir sanctus probat, brevi quidem, at eleganti, omnium ejusdem psalmi versuum enarratione, in qua sicut et in toto opere mysticas quasdam expositiones, observationes, adhortationesque morales ad populi apud quem verba faciebat, institutionem spargit.

Ipsa hujus operis constitutione satis intelligas in editione Romana parum consulte illud, contra ma-